

บทบาททางการเมืองของกรรมกรไทย

1. ความเคลื่อนไหวของกลุ่มกรรมกรในอดีต

บทบาทในทางการเมืองของกลุ่มกรรมกรที่ผ่านมาในอดีต เป็นสิ่งที่มองเห็นได้ไม่ชัดเจน ทั้งนี้จากสาเหตุที่ประเทศไทยได้มีการปกครองในลักษณะที่ค่อนข้างจะเผด็จการฝ่ายขวาโดยตลอด นับตั้งแต่การปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา อำนาจการปกครองตกอยู่ในกลุ่มผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองและเปลี่ยนไปประนีประนอมฝ่ายทหารจากการปฏิวัติของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์, จอมพลถนอม กิตติขจร จนกระทั่งหมดอำนาจไปเพราะเหตุการณ์เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2516 อย่างไรก็ดี พอจะกล่าวถึงความเคลื่อนไหวทางการเมืองของกรรมกรในอดีตก่อนสมัยปฏิวัติจอมพลถนอมปี 2514 ได้ดังนี้

1.1 ความเคลื่อนไหวทางการเมืองของกรรมกรในอดีต มักปรากฏอยู่ในหมู่ของกรรมกรจีน หรือถ้าหากเป็นกิจการที่มีทั้งกรรมกรจีนและไทย ผู้นำกรรมกรก็มักเป็นกรรมกรจีน และการเคลื่อนไหวของกรรมกรจีนในไทยนั้นจะคู่ขนานไปกับสถานการณ์ภายในของจีนโดยตรง ดังตัวอย่างเช่น กุ๊กจีนชนชาวจีนที่นครเซี่ยงไฮ้ ฯลฯ ตั้งแต่เดือนเมษายน ถึงสิงหาคม 2489 ซึ่งการต่อสู้เดือนเมษายนนั้น กรรมกรเรียกร้องว่าชาวที่ชนจากไทยไปประเทศจีนนั้น ต้องการให้ไปแจกจ่ายแก่ประชาชนผู้คอยากโดยตรง มิได้ให้ชนไปให้ทหารฝ่ายก๊กมินตั๋ง ต่อมาเดือนมิถุนายน กรรมกรได้ยื่นเงื่อนไขใหม่ ให้คณะกรรมการบำนาญทุกชั้นเงินใต้ประจำสยาม ซึ่งมีภริยา ครุฑนัยคเช็น เป็นประธาน ทำหน้าที่ดำเนินการควบคุมการส่งข่าวโดยตรง โดยให้มีตัวแทนเดินทางควบคุมการส่งข่าวในแต่ละครั้ง เพื่อให้แน่ใจว่าข่าวจะไม่ไปอยู่

ในเมื่อของฝ่ายก๊กมินตั๋ง¹

เรื่องดังกล่าวเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการเมืองภายในประเทศจีนโดยตรง แต่สร้างควมวุ่นวายต่อรัฐบาลไทยอยู่มาก เพราะรัฐบาลมีการตกลงกับอังกฤษและอเมริกาในเรื่องการขนข้าวไปจีนเพื่อช่วยทหารก๊กมินตั๋ง² มีข่าวว่ารัฐบาลได้จับคนไทย 2 คน ในข้อหาว่ามีส่วนยุยงให้เกิดการสไตรค์ ชาวนี้ไปสนับสนุนข่าวลือที่ว่าพรรคคอมมิวนิสต์จีนมีสมาชิกจำนวนหนึ่งเป็นคนไทย

1.2 ความวุ่นวายจากการนัดหยุดงานที่เกิดขึ้น รัฐบาลมักกล่าวหาว่าเกิดจากการหนุนหลังของคอมมิวนิสต์ ดังตัวอย่างการสไตรค์ใหญ่ในหมู่กุ๊ตจิน ลูกจ้างบริษัทชาวไทยซึ่งเป็นของรัฐบาล ในวันที่ 16 พฤศจิกายน 2488 ซึ่งกรรมกรประมาณ 2,000 คน เรียกร้องค่าแรงเพิ่ม ตอนแรกบริษัทชาวไทยใช้วิธีการส่งคนมาบอนทำลาย แต่ปรากฏว่าคนที่ส่งมากลับไปเข้าข้างกรรมกรและร่วมมือด้วย จากนั้นกรรมกรโรงสีเงินและลูกจ้างรัฐบาลก็ให้การสนับสนุน จนมีผู้เข้าร่วมถึง 4,000 คน³

ต่อมาในวันที่ 28 พฤศจิกายน ได้มีการตกลงกันระหว่างกรรมกร นายทุน และรัฐบาล กรรมกรได้ประสบความสำเร็จในการต่อสู้ โดยได้ค่าแรงเพิ่ม มีสิทธิไต่ศาลวงเวลาสำหรับการทำงานวันอาทิตย์และเลิกงานตอนเที่ยงคืน ซึ่งการสไตรค์ครั้งนี้ได้มีเสียงกล่าวหาว่ามีมือที่สาม คือคอมมิวนิสต์เป็นผู้หนุนหลัง เพราะสันนิษฐาน

¹Virginia Thompson, Labour Problems in Southeast Asia, (New York: Yale University Press, 1974), p. 247.

²Loc.cit.

³Ibid., p. 245.

เอาจากสัญญาลักษณะของคอนกรีตเคียวไนโบปดิเวเรียกร่องของกรรมกร ⁴

1.3 รัฐบาลไม่มีนโยบายที่จะให้กรรมกรรวมกลุ่มกัน บนพื้นฐานที่เป็นความต้องการของกรรมกรโดยตรง ทั้งนี้เพื่อไม่ให้โอกาสเป็นกลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและทางการเมืองได้สำเร็จ ซึ่งจะทำให้กรรมกรมีพลังทางการเมืองสูงขึ้น และอาจทำลายเสถียรภาพของรัฐบาลที่นิยมเผด็จการมากกว่าวิถีทางของประชาธิปไตย แม้กรรมกรได้พยายามรวมตัวกันตั้งสมาคมของพวกเขา แต่ก็ไม่มีความสามารถมีอิทธิพลรักษาผลประโยชน์ของกรรมกรได้เต็มที่ เนื่องจากรัฐบาลพยายามบีบบังคับเข้าแทรกแซงและจำกัดบทบาทอยู่ตลอดเวลา สมาคมใดที่มีทำที่ว่าจะเป็นตัวแทนของกรรมกรได้เต็มที่ หรือมีอิทธิพลมากขึ้นจะต้องถูกบ่อนทำลาย หรือล้มล้างให้หมดอำนาจไป ดังตัวอย่างเช่น สหอาชีพกรรมกรแห่งประเทศไทย ซึ่งตั้งขึ้นในปี 2490 เป็นสหพันธ์กรรมกรแห่งแรกของประเทศไทย ที่รวมกรรมกรจากกิจการสาขาต่าง ๆ เช่น กรรมกรโรงเลื่อย โรงสี รถไฟ ซีเมนต์ ไม้ขีด และกรรมกรสาขาเกษตรกรรม มีสมาชิกประมาณ 75,000 คน และมีบทบาทในการรักษาละเมิดของกรรมกรอย่างมาก ในด้านเศรษฐกิจได้เคยเรียกร้องให้รัฐบาลออกกฎหมายชั่วโมงการทำงานไม่เกินอาทิตย์ละ 48 ชั่วโมง เรียกร้องสิทธิการรวมกลุ่มของกรรมกร สิทธิในการนัดหยุดงานตลอดจนการประกันสังคม รัฐบาลสมัยนั้นจึงได้พยายามหาทางจำกัดการรวมตัวนี้เสีย ในปี 2492 โดยยกต่อทะเบียนสมาคมในข้อหา "มีส่วนพัวพันกับคอมมิวนิสต์" เพราะส่งผู้แทนไปเข้าร่วมประชุมสหพันธ์สหบาลกรรมกรโลก ในฐานะที่เป็นสมาชิกของสหพันธ์ ณ กรุงปักกิ่ง ในปีเดียวกันนั้น

4

Ibid., p. 246.

1.4 รัฐบาลกับขบวนการกรรมกรในอดีต มีความสัมพันธ์กันอย่างมาก เป็นเครื่องแสดงให้เห็นความเกี่ยวข้องกับการเมืองของกลุ่มกรรมกรได้เป็นอย่างดี จอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้เริ่มเข้าแทรกแซงในหมู่กรรมกรเพื่อไม่ให้รวมตัวกันคิด โดยการกำจัดสมาคมสหอาชีพกรรมกรไทย ซึ่งกำลังมีอิทธิพลอย่างสูงในหมู่กรรมกร สาขาอาชีพต่าง ๆ วิธีการนั้น จอมพล ป. ได้สนับสนุนให้ตั้งสมาคมกรรมกรไทยขึ้นมา เป็นคู่แข่งกับสหอาชีพกรรมกรไทย โดยให้เงินอุดหนุนจากรัฐบาลเป็นรายปี ๆ ละ 200,000 บาท ผ่านทางกรมประชาสัมพันธ์ และทุกครั้งที่มีการประชุมองค์การ กรรมกรระหว่างประเทศ เจ้าหน้าที่ของสมาคมกรรมกรไทยจะเข้าไปร่วมประชุมในฐานะผู้แทนกรรมกรทุกครั้ง และสมาคมกรรมกรไทยได้สมัครเข้าเป็นสมาชิกของ องค์การกรรมกรของฝ่ายอเมริกา คือ ไอ.ซี.เอฟ.ที.ยู เพราะถือว่าองค์การสหพันธ์ สหบาลกรรมกรโลก หรือ คับบลิว.เอฟ.ที.ยู เป็นองค์การกรรมกรฝ่ายคอมมิวนิสต์ จากนั้นก็หาเหตุผลมาดัดต่อทะเบียนให้สมาคมอาชีพกรรมกรไทย และการที่กรรมกร สมัยนั้นมักใช้วิธีเข้าหาพนักงานเมืองเพื่อให้อภัยโทษ คัง เช่นการประท้วงของกรรมกร สามล้อ ในปี 2492 ซึ่งกรมตำรวจประกาศห้ามเข้าไปรับจ้างในเขตถนนเจริญกรุง และถนนเขาวราช เกิดปะทะกับเจ้าหน้าที่ตำรวจ และถูกจับข้อหาออกการจลาจล หลายคน พวกสามล้อพากันไปหาพลโทขุนปลัดปรบักษ์พิบูลภาณุวัฒน์ ผู้แทนราษฎร จังหวัดพระนคร ซึ่งเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหม (จอมพล ป. เป็น รัฐมนตรีว่าการฯ) พลโทขุนปลัดฯ ก็ช่วยเหลือประกันตัวผู้ถูกจับกุม และมีการเจรจากันโดยฝ่ายตำรวจยอมอ่อนข้อให้⁵ ทำให้พนักงานเมืองกับกรรมกรมีการพึ่งพากันมา ตลอด Virginia Thompson ได้ให้ความเห็นว่า การเกี่ยวข้องกับการเมืองของ

⁵ ศูนย์ประสานงานกรรมกรแห่งประเทศไทย (จัดพิมพ์), การต่อสู้ของ กรรมกรไทย, (กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2518), หน้า 29.

กรรมกรคือการยอมรับอำนาจการจักรการของรัฐบาล และเป็นพวกที่ว่่านอนสอนง่าย (Docility) อันเกิดจากการมีผลประโยชน์เกี่ยวข้องกับนักการเมือง ซึ่งคอยทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมในการแก้ปัญหา และคอยให้ความอุปถัมภ์อยู่⁶ นอกจากนั้น จอมพล ป. ยังสนับสนุนให้ตั้งสหพันธ์กรรมกรหญิงในปี 2494 โดยท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม เป็นผู้อุปการะ ในปี 2497 สนับสนุนให้ตั้ง "สมาคมเสรีแรงงานแห่งประเทศไทย" ซึ่งเป็นที่รู้จักว่า พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ อธิบดีกรมตำรวจในขณะนั้นเป็นผู้อุปการะ โดยมีวัตถุประสงค์, "เพื่อควบคุมกรรมกรได้โดยใกล้ชิด" และ "เพื่อใช้เป็นเครื่องมือทางการเมือง"⁷ การยุ่งเกี่ยวกับกรรมกรโดยนักการเมืองหรือรัฐบาลสมัยนั้นทำให้กรรมกรไม่สามารถรวมพลังกันเพื่อรักษาผลประโยชน์ของตนเองได้ หรือมองในมุมกลับก็คือ รัฐบาลหวาดกลัวการรวมตัวของกรรมกรจนต้องหาวิธีบ่อนทำลายเสียไม่ให้รวมตัวกันคิดควยวิธีการตามที่กล่าวแล้ว ซึ่งก็ได้ผลเพราะสมาคมกรรมกรต่าง ๆ สมัยนั้นไม่อาจยืนอยู่บนขาของตนเองได้ ขณะเดียวกันก็คิดแต่เพียงว่า เมื่อไม่มีทุนจะดำเนินการ รัฐบาลก็ช่วย แม้จะนัดหยุดงานรัฐบาลก็ช่วยจ่ายค่าแรง หรือซื้อข้าวสาร เนื้อเค็มมาแจกให้กิน นายจ้างไม่จ่ายค่าแรงรัฐบาลยังแอบมาจ่ายให้ก็มี ดังนั้น เท่ากับว่าสมาคมแรงงานเหล่านี้ตั้งขึ้นเพราะรัฐบาลเป็นเครื่องมือของรัฐบาล และทำอะไร ๆ ตามที่คนของรัฐบาลสั่งเท่านั้น⁸ สหพันธ์หรือสหภาพแรงงานสำหรับประเทศไทยสมัยนั้นจึงมีไว้เพื่อเป็นกลุ่มอำนาจทางการเมืองสำหรับเผยแพร่การโฆษณาชวนเชื่อและการครอบงำความคิดเห็นของคนงานเท่าที่พึง

⁶ Virginia Thompson, Op.cit., p. 248.

⁷ เรื่องเดิม, ศูนย์ประสานกรรมกรแห่งประเทศไทย, หน้า 31 .

⁸ เคนพงษ์ พลละคร, สหภาพแรงงาน, (พระนคร: โรงพิมพ์ไทยเซชม, 2515), หน้า 61 - 62.

ทำได้⁹

1.5 กลุ่มกรรมกรในอดีต ได้เคยร่วมกันตั้งพรรคการเมืองของตนขึ้นมาในปี 2498 ซึ่งมีพระราชบัญญัติพรรคการเมืองเกิดขึ้น โดยใช้ชื่อว่าพรรคกรรมกร มีนายประกอบ โตลักษณะล้ำ อดีตผู้นำกรรมกรรถไฟมักกะสัน เป็นหัวหน้าพรรค นางไคล จุณหจันทร์ เป็นเลขาธิการ สำนักงานตั้งอยู่ที่อาคารราชดำเนิน อันเป็นที่ตั้งของสมาคมกรรมกรไทยนั่นเอง พรรคกรรมกรพยายามที่จะเป็นปากเสียงตัวแทนของคนงาน แต่โดยที่ผู้นำของพรรค ทั้งหัวหน้าพรรค เลขาธิการ ตลอดจนกรรมการส่วนใหญ่ก็คือบุคคลในสมาคมกรรมกรไทยนั่นเอง ดังนั้น ในสายตาของประชาชน พรรคนี้ไม่ได้มีความหมายพิเศษต่อชนชั้นคนงานเท่าใดนัก¹⁰ อย่างไรก็ตาม นโยบายของพรรคกรรมกร นี้ว่ากว่าหนากว่าพรรคการเมืองอื่น ๆ บางพรรค ทั้งนโยบายภายในประเทศ และนโยบายต่างประเทศ ซึ่งนโยบายภายในประเทศนั้นมุ่งจะให้รัฐดำเนินนโยบายเศรษฐกิจของประเทศอย่างมีโครงการ ดำเนินนโยบายเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม และให้ความคุ้มครองแก่ชนผู้ทำงานและชาวนา นโยบายทหารมุ่งให้ทหารเป็นทหารของชาติ และจัดกำลังกองทัพให้สามารถพึ่งตนเองได้ และให้เพียงพอกับฐานะเศรษฐกิจของประเทศ ส่วนนโยบายต่างประเทศให้ดำเนินนโยบายสันติภาพเป็นกลาง เป็นมิตรกับนานาประเทศ ไม่รวมสนธิสัญญาทางทหาร ร่วมมือและรับความช่วยเหลือจากต่างประเทศที่ไม่มีเงื่อนไขและเสมอภาคต่อกัน ฯลฯ แต่ในการเลือกตั้งทั่วประเทศ พรรคกรรมกรส่งผู้แทนของพรรคเข้าสมัครรับเลือกตั้ง แต่ปรากฏว่าไม่ได้รับเลือกตั้ง¹¹

⁹ David A. Wilson, "Thailand and Marxism", Frank N. Trager Marxism in Southeast Asia, (California : Standford University Press, 1959), p. 82.

¹⁰ ศูนย์ประสานงานกรรมกรแห่งประเทศไทย, เรื่องเดิม, หน้า 46.

¹¹ เรื่องเดียวกัน หน้า 47.

1.6 การเรียกร้องกฎหมายแรงงาน และขอลดลงวันกรรมกร นับตั้งแต่ ไทยเข้าเป็นสมาชิกองค์การแรงงานระหว่างประเทศ ในปี 2462 ซึ่งประเทศไทยได้ เข้าร่วมประชุมครั้งแรกที่กรุงวอชิงตัน สหรัฐอเมริกา และสันนิบาตชาติ สอบถาม เกี่ยวกับกฎหมายแรงงาน รัฐบาลไทยในขณะนั้นได้ชี้แจงว่า ไทยเป็นประเทศกสิกรรม อุตสาหกรรมยังมีน้อย ปัญหากรรมกรยังไม่มี ซึ่งยังไม่มีควมจำเป็นที่จะมีกฎหมาย แรงงาน และก็ไม่มียกกฎหมายแรงงานตลอดมาจนเปลี่ยนแปลงการปกครอง การรวม กลุ่มของกรรมกรที่เกิดขึ้นก็ไม่มียกกฎหมายโดยตรง แต่อาศัยประมวลกฎหมายแพ่งและ พาณิชย์ ลักษณะ 3 เรื่องสมาคม ซึ่งก็ไม่เหมาะสมกับกรรมกร เพราะการขออนุญาต ตั้งสมาคมมีกฎเกณฑ์ยุ่งยาก และมีข้อบังคับห้ามเกี่ยวข้องกับการเมือง ซึ่งในทาง ปฏิบัตินั้น การขออนุญาตก็ขึ้นอยู่กับอิทธิพล หรือนโยบายของฝ่ายปกครองเวลานั้น ว่าจะอนุญาตหรือไม่ ทำให้กรรมกรต้องอยู่ภายใต้อิทธิพลของนักการเมือง หลังการ เปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 รัฐบาลเริ่มให้ความสนใจปัญหาแรงงาน มีการ ออกกฎหมายเกี่ยวกับสำนักจัดหางาน และกฎหมายสอบสวนกรรมกร¹² ในระ หว่างปี 2480 - 2484 ก็ได้มีการเคลื่อนไหวในวงการสภาผู้แทนราษฎร และคณะ รัฐบาลที่จะออกกฎหมายแรงงานหลายครั้ง แต่ก็ไม่เป็นผลสำเร็จ ความตื่นตัวของ กรรมกรเริ่มเกิดขึ้นอย่างมาก นับแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สอง ที่กรรมกรได้รวม ตัวกันก่อตั้งสมาคมของพวกเขาขึ้นมา และสมาคมสหอาชีพกรรมกรไทยได้เคลื่อนไหว จัดชุมนุมฉลองวันกรรมกรขึ้นครั้งแรก ในวันที่ 1 พฤษภาคม 2484 ที่วังสราญรมย์ ต่อมาในวันที่ 1 พฤษภาคม 2489 ก็ได้จัดการเฉลิมฉลองวันกรรมกรขึ้นอีกที่สนามหลวง ซึ่งครั้งนี้จัดงานใหญ่โต ประมาณว่ามีกรรมกรมาร่วมฉลองนับแสนคน¹³ หลังจากนั้น จอมพล ป.พิบูลสงครามทำรัฐประหารในปี 2490 ได้ห้ามไม่ให้กรรมกรฉลองวัน

¹² โปรดดูรายละเอียดในบทที่ 1.

¹³ ศูนย์ประสานกรรมกรแห่งประเทศไทย, เรื่องเดิม, หน้า 23.

กรรมกร เพราะอุปทานที่ว่า เป็นวันกรรมกรของพวกคอมมิวนิสต์¹⁴ บรรดากรรมกร จึงต้องจัดฉลองกันเองภายในโรงงาน ขณะเดียวกันก็เคลื่อนไหวเรียกร้องต่อรัฐบาลใน ประเด็นใหญ่ ๆ 2 ประเด็น คือ เรียกร้องกฎหมายแรงงาน และเรียกร้องให้ฉลอง วันกรรมกรได้ (ปัจจุบันรัฐบาลได้เปลี่ยนชื่อเป็นวันแรงงาน) รัฐบาลจอมพล ป.พยายาม กำจัดบุคคลที่เห็นว่าเป็นอันตรายต่อเสถียรภาพของรัฐบาล และมีการประกาศใช้ พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ.2495 แต่ กรรมกรก็ยังคงพยายามเรียกร้องขอจัดงานฉลองวันกรรมกร จนในที่สุดรัฐบาล จอมพล ป. ก็ต้องยอมให้กรรมกรจัดงานฉลองได้ใหม่ ในวันที่ 1 พฤษภาคม 2494 โดยจัดขึ้นที่สนามเสือป่า หน้ากระทรวงวัฒนธรรมแห่งชาติ และจอมพล ป.เอาใจ พวกกรรมกรด้วยการเสนอร่างพระราชบัญญัติแรงงานเข้าสู่สภาผู้แทนราษฎร ซึ่งได้ รับมติให้ผ่านใช้เป็นกฎหมายได้ และมีประกาศพระบรมราชโองการ ประกาศใช้เมื่อ วันที่ 1 พฤศจิกายน 2499 เรียกว่า "พระราชบัญญัติแรงงาน พ.ศ.2499" ศาสตราจารย์ นิคม จันทรวิทุร ให้ความเห็นว่า ที่กฎหมายแรงงานฉบับนี้ผ่านออกมาเพราะ คนงานภายหลังสงครามโลกมีความตื่นตัว และ "คนงานได้รวมกันเป็นกลุ่มก้อน มีการ ก่อตั้งสมาคมทำหน้าที่เรียกร้องให้รัฐบาลออกกฎหมายคุ้มครองสิทธิและผลประโยชน์ ของตน" และว่า "เหตุผลสำคัญอีกประการหนึ่ง เนื่องจากมีข้อพิพาทระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างมากขึ้น มีการนัดหยุดงานครั้งสำคัญ ๆ หลายครั้ง"¹⁵ มูลเหตุจริงใจ อีกข้อหนึ่งก็คือ จอมพล ป.ต้องการเอาใจกรรมกร เพื่อให้ได้รับการสนับสนุนใน การเลือกตั้งทั่วประเทศในปี 2500 ซึ่ง เคนพงษ์ พลละคร กล่าวไว้ว่า "บุคคลชั้น มั่นสมองของพรรคเสรีมนั่งคศिलाจึงต้องพยายามทุกวิถีทางที่จะเอาชนะในการเลือกตั้ง

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 42.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 55 (อ้างจากคำบรรยายวิชากฎหมายเกี่ยวกับ อุตสาหกรรมและแรงงานของศาสตราจารย์ นิคม จันทรวิทุร, หน้า 16).

สมัยเดือนกุมภาพันธ์ 2500 ให้ได้" ¹⁶ กฎหมายฉบับนี้ให้สิทธิคนงานก่อตั้งสมาคมและ
การต่อรองกับนายจ้าง และได้กำหนดให้ "วันที่ 1 พฤษภาคม ของทุกปี" เป็นวันหยุด
งานของกรรมกรประจำปีด้วย ¹⁷

1.7 ความสัมพันธ์กับประเทศที่ปกครองในระบบสังคมนิยม ดังที่กล่าวมาแล้ว
ว่า สมาคมสหอาชีพกรรมกรไทย ซึ่งเป็นสมาชิกขององค์การกรรมกรโลกฝ่ายนิยม
คอมมิวนิสต์ คือ สหพันธ์สหภาพกรรมกรโลก (W.F.T.U.) ได้เคยส่งผู้แทนไป
เข้าร่วมประชุมที่กรุงปักกิ่ง ในปี 2492 และได้ถูกกักต่อนะเบียง ต้องเลิกกิจการสมาคม
ไป ก็ไม่มีปรากฏแน่ชัดว่าได้มีการติดต่อกับกลุ่มประเทศสังคมนิยมอีก จนกระทั่งปี
2500 ซึ่งเป็นปีแรกที่ พ.ร.บ.แรงงาน 2499 มีผลใช้บังคับ คนงานกรรมกรได้ตื่นตัว
ในเสรีภาพที่ได้รับ มีการตั้งสหภาพแรงงานกันอย่างกว้างขวาง ในปีนี้เองที่กรรมกร
ไทยได้รับเชิญจากสาธารณรัฐประชาชนจีนให้ส่งผู้แทนไปร่วมการฉลองวันกรรมกรสากล
ที่นครปักกิ่ง ผู้แทนกรรมกรไทยที่ได้รับเชิญมีอยู่ 2 คณะ คณะแรกเป็นผู้แทนจากสมาคม
กรรมกรแห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นองค์การรวมของกรรมกรฝ่ายข้างมากในขณะนั้น
จำนวน 7 คน มีนายประกอบ โต้ลักษณะลำ (สมาคมกรรมกรไทย) นายทองย้อย
पालกะวงศ์ (กรรมกรโรงเลื่อย) นายทองใบ เทียงสูสุข (กรรมกรโรงสีข้าว)
นายสันติ อังตระกูล (กรรมกรโรงงานทอผ้า และปั่นด้าย) นายสุวิทย์ เนียมสา
(กรรมกรรถไฟ สมาคมกรรมกรไทย) นายสมปอง จิตรจินดา (กรรมกรก่อสร้าง
คริสเตียนแอนด์เนลสัน) และนายจร จัจนะติก (เลขาธิการสหภาพครูโรงเรียน
ราษฎร์) ส่วนอีกคณะหนึ่งจำนวน 2 คน มีนายประเสริฐ ชำป้อมจิต ประธานกรรมกร
16 หน่วย กับนายสุภชัย ศรีสติ กรรมการกรรมกร 16 หน่วย ¹⁸ ครั้นในปี 2500

¹⁶ เคนพงษ์ พลละคร, เรื่องเดิม หน้า 72.

¹⁷ มาตรา 11, พ.ร.บ.แรงงาน 2499.

¹⁸ ศูนย์ประสานงานกรรมกร, เรื่องเดิม หน้า 60.

ผู้แทนกรรมการไทยก็ยังได้รับเชิญให้ไปเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนและสหภาพโซเวียต ในโอกาสวันกรรมการอีก คือนายวิระ วัฒนมณี และนายเสนอ สว่างพันธ์ แห่ง สมาคมเสรีแรงงาน ได้รับเชิญไปเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีน นายประกอบ โตลักษณะล้ำ และนายบรรจง แยกเพ็ง สมาคมกรรมการไทยและสหภาพครู โรงเรียน ราษฎร์แห่งประเทศไทย ได้รับเชิญจากสหพันธ์กรรมการโลก ไปเยือนสหภาพโซเวียต และเชคโกสโลวาเกีย¹⁹ การที่มีหลักฐานเด่นชัดในการติดต่อกับประเทศฝ่ายคอมมิวนิสต์นี้เอง ได้กลายเป็นสาเหตุหนึ่งที่ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นำมาอ้างในการ ยกเลิกพระราชบัญญัติแรงงาน 2499 และสหภาพแรงงานต่าง ๆ ที่มีอยู่ เพื่อมิให้ กรรมการได้มีโอกาสรวมตัวกันได้ตามกฎหมาย โดยออกเป็นคำสั่งคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 19 ลงวันที่ 31 ตุลาคม 2501 และดำเนินการกวาดล้างผู้นำกรรมการ โดยการจับกุม ไปดำเนินคดีในข้อหาให้การกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์

นับตั้งแต่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทำการปฏิวัติยึดอำนาจเข้าบริหารประเทศ ในฐานะหัวหน้ารัฐบาล ตั้งแต่ปี 2501 และจอมพลถนอม กิตติขจร ได้สืบทอดอำนาจทางการเมืองต่อมาโดยไม่ขาดตอน จนกระทั่งมาถูกปฏิวัติขับไล่ออกไปนอกประเทศ เมื่อ 14 ตุลาคม 2516 โดยพลังของนิสิต นักศึกษา และประชาชนนั้น บรรดาลูกจ้าง กรรมการของไทยไม่เคยได้รับโอกาสให้แสดงออกในทางการเมืองเลย เพราะบุคคล ที่ตกอยู่ในข่ายสงสัยว่ามีแนวความคิดขัดแย้งกับรัฐบาลแล้วเป็นต้องโดนจับเข้าคุกขัง ในข้อหาอันธพาล หรือถ้าสงสัยว่ามีการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ก็นำไปขังไว้ที่สันติบาล เพื่อทำการสอบสวน การปราบปรามกรรมการที่รัฐบาลสงสัยในพฤติกรรมนั้นจะเป็นภัย ต่อพวกของตนนั้น คำเนิ่นมาในทุกยุคทุกสมัย นับตั้งแต่จอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็น นายกรัฐมนตรี แต่ที่จำกัดสิทธิและบทบาทอย่างที่สุดก็นับตั้งแต่สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นต้นมา ตั้งแต่ปี 2501 / 2515

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 68.

สรุปสาเหตุที่กรรมกรถูกจ้างในประเทศไทยถูกจำกัดสิทธิเกี่ยวกับเรื่องการเมือง

1) กรรมกรเป็นขุมกำลังทางการเมืองประเภทหนึ่งที่สามารถจะใช้ทำลายเสถียรภาพและความคงอยู่ของรัฐบาลได้ ถ้าได้รับการจัดองค์การที่ดี ถูกแบบแผนทางยุทธวิธี และมีผู้นำที่สามารถโดยธรรมชาตินั้น กรรมกรเป็นชนชั้นหนึ่งในทางเศรษฐกิจ เป็นผู้ที่ถูกกดขี่ ขูดรีดแรงงาน จากชนชั้นนายทุน จึงมีแต่ความขัดแย้งและต่อสู้กันมาตลอด จนกระทั่งในที่สุดชนชั้นกรรมกรจะเป็นฝ่ายชนะ และสร้างสังคมคอมมิวนิสต์ขึ้น ตามทฤษฎีของคาร์ล มาร์กซ ผู้วางรากฐานลัทธิคอมมิวนิสต์ในปัจจุบัน การปฏิวัติในรัสเซียนั้นเลนินได้อาศัยกรรมกรและชาวนาเป็นกำลังสำคัญจนปฏิวัติได้สำเร็จ เป็นตัวอย่างที่ปรากฏอยู่แล้ว ²⁰

2) ความกลัวลัทธิคอมมิวนิสต์ สิ่งที่เป็นลักษณะเด่นของชนชั้นปกครองในไทยคือ เกรงกลัวคอมมิวนิสต์มาก ใครมีความคิดขัดแย้งไม่เห็นด้วยกับรัฐบาล หรือประพฤติกฎปฏิบัติคนนอกหรือคนนอกหอยไปจากบุคคลธรรมดา เป็นต้องกล่าวหาว่ามีอาการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ และใช้กฎหมายปราบปรามการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ เป็นเครื่องมือกำจัดกลางเสีย โดยไม่คำนึงว่าบุคคลผู้นั้นมีความหวังดีต่อประเทศชาติ ต้องการปฏิรูประบอบต่าง ๆ ให้ดีขึ้นกว่าเดิม โดยมีได้เป็นผู้เลื่อมใสลัทธิคอมมิวนิสต์อย่างใด กล่าวหาหรือไม่ เหตุที่กลัวก็เพราะบรรดาผู้ปกครองล้วนแต่เป็นพวกนายทุน ขุนศึก ศักดินา ทั้งนั้น พวกกลุ่มผู้ปกครองมีผลประโยชน์อยู่มากมายทั้งในและนอกประเทศ ฉะนั้นจึงเกรงกลัวว่าถ้าหากประเทศไทยตกอยู่ใต้อาณาจักรของพวกคอมมิวนิสต์เมื่อไร

20

รายละเอียดจะอ่านได้จาก คูร์ตีโอ มาลาปาร์เต้, เทคนิครัฐประหาร, แปลโดยจินดา จินตนะเสวี, (พระนคร: สำนักพิมพ์เกษียณทอง, 2500), บทที่ว่าด้วยรัฐประหารบอลเชวิก, หน้า 33 - 97.

ทรัพย์สินมีค่าทั้งหลายของตนจะถูกยึดไปหมด จึงได้ใช้กฎหมายคอมมิวนิสต์เป็นเครื่องมือ
กำจัดศัตรูทางการเมืองดังกล่าว โดยเฉพาะกรรมกรเป็นกลุ่มชนที่ มาร์กซ ถือเป็น
กำลังสำคัญในการปฏิวัติ เพื่อล้มล้างระบอบนายทุนอยู่แล้ว จึงได้ถูกจำกัดสิทธิไม่ให้
มีโอกาสเกี่ยวข้องกับการเมืองใด

3) ประสบการณ์จากอดีตที่ผ่านมา พวกกรรมกรถูก นักการเมืองเข้าไปยุ
ยงและใช้เป็นเครื่องมือในทางการเมือง ²¹ เกิดความไม่สงบอยู่บ่อยครั้ง การจำกัด
สิทธิต่าง ๆ ของกรรมกร จะเป็นการกำจัดอิทธิพลและป้องกันมิให้นักการเมืองหัว
รุนแรงที่นิยมซ้ายเข้าไปเกี่ยวกับพรรคกรรมกร ถึงขั้นที่จะก่อความไม่สงบขึ้นในทาง
เศรษฐกิจและการเมืองได้อีกต่อไป ²²

2. บทบาทในระยะเริ่มต้นประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 103 จนถึง 14 ตุลาคม 2516

ในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นระยะเวลาประมาณปีครึ่ง กรรมกรไทยเรียกได้
ว่าไม่มีบทบาทในทางการเมืองโดยตรงแต่อย่างใด ทั้งนี้เพราะ.-

²¹ นายปรีดี พนมยงค์ อดีตรัฐบุรุษอาวุโสของไทย ได้รับการกล่าวขวัญ
ถึงว่ามีส่วนในการสนับสนุนสหบาลกรรมกรกลาง (CUL) ยิ่งกว่านั้นคือบางสมาคม
สมาชิกไม่ต้องเสียค่าบำรุงใด ๆ ทั้งสิ้น แต่ก็มีทุนดำเนินการได้เพราะมีนายทุนหนุนหลัง
รายละเอียดดูใน David A. Wilson, Op.cit., pp. 82 - 84.

²² ประเทศอินโดนีเซียในอดีต สหภาพแรงงานต่าง ๆ ตกอยู่ใต้อิทธิพลของ
อุดมการณ์คอมมิวนิสต์และสังคมนิยม นับเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการรวบรวายจนประ-
ธานาธิบดีซูการ์โนต้องหมดอำนาจลง รายละเอียดดูได้จาก Iskandar Tedjasukmana,
The Political Character of the Indonesian Trade Union Movement,
(Ithaca, New York: Cornell University, 1959).

2.1 อยู่ในระยะเวลาการปฏิวัติ ซึ่งห้ามมีการเคลื่อนไหวหรือชุมนุมกันในทาง
การเมือง ดังนั้น กิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวข้องกับการเมืองถูกจำกัดหมด เป็นต้นว่า
พรรคการเมือง การเลือกตั้ง ฯลฯ ถูกยกเลิก ส่วนกิจกรรมอื่นใดที่เป็นไปในเรื่อง
ทางสังคม หรือเรื่องอื่นที่ไม่เกี่ยวกับการเมืองแล้ว คงมีได้ต่อไปตามปกติ มีผู้ให้
ความเห็นว่ รัฐบาลทหารชุดเก่านั้นจะเป็นเผด็จการก็ไม่ใช่ ประชาธิปไตยก็ไม่เชิง
เนื่องจากยังเปิดโอกาสให้กลุ่มต่าง ๆ แสดงความคิดเห็นในรูปการณต่าง ๆ ได้ หาก
ว่าไม่เป็นสิ่งกระทบกระเทือนต่ออำนาจของผูปกครอง ²³

2.2 ประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่องการแรงงานสัมพันธ์ ลงวันที่ 16
เมษายน 2515 ซึ่งให้สิทธิลูกจ้างกรรมกรจัดตั้งสมาคมได้นั้น ระบุไว้ให้จัดตั้งสมาคม
ลูกจ้างเพื่อดำเนินกิจการอันมีวัตถุประสงค์ในการแสวงหาและคุ้มครองประโยชน์เกี่ยว
กับสภาพการจ้าง สวัสดิภาพในการทำงาน การจัดสวัสดิการและส่งเสริมความสัมพันธ์
อันดีระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง และระหว่างลูกจ้างด้วยกัน ²⁴ ดังนั้นการดำเนินกิจการ
สมาคมลูกจ้างจึงพยายามหลีกเลี่ยงที่จะยุ่งเกี่ยวกับการเมือง แม้จะไม่มีข้อความใด
ในกฎหมายระบุห้ามไว้ชัดเจน แต่พยายามจำกัดวงอยู่ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับปากท้อง
ของลูกจ้างโดยตรง

2.3 บรรดาผู้นำของสมาคมลูกจ้างในระยะเริ่มต้นต่างระมัดระวังตัวไม่
พยายามเข้ายุ่งกับการเมือง หรือให้หนักการเมืองเข้ามาแทรกแซงกิจการสมาคม เพราะ
เกรงว่าสิทธิที่ได้มาโดยลำบากในเรื่องสมาคมลูกจ้างจะถูกจำกัดไปเสียอีก ถ้าเกิด
การวุ่นวายขึ้น เพราะการเมืองเข้าไปยุ่ง เช่น สมัยอดีต ดังจะเห็นได้จากข้อสรุป

²³ ชาญวุฒิ วัชรพุกก์, "บทบาทของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษากับการพัฒนา
ทางการเมืองไทย", รัฐศาสตร์การเมือง; คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
(จัดพิมพ์), (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิมพ์เนศ, 2518) หน้า 49.

²⁴ ข้อ 33 วรรคแรก, ประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่องการแรงงาน
สัมพันธ์ ลงวันที่ 16 เมษายน 2515.

การล้มเลิกเรื่องแรงงานและแรงงานสัมพันธ์ (เมื่อ 24 มีนาคม - 1 เมษายน 2516) ที่เคยกล่าวไว้ในตอนต้น มีอยู่ข้อหนึ่งที่สมาชิกอื่นเป็นตัวแทนสมาคมลูกจ้างเห็นพ้องตรงกันว่า การนำสมาคมลูกจ้างเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมืองหรือนักการเมือง หรือให้นักการเมืองเข้าไปมีบทบาทในการบริหารงานสมาคมลูกจ้าง มีแต่จะเกิดผลเสียหาย จึงเห็นสมควรหลีกเลี่ยงและป้องกันไม่ให้นักการเมืองเข้ามาและมีอิทธิพลในสมาคมลูกจ้างได้

บทบาทการต่อสู้เรียกร้องความเป็นธรรมต่าง ๆ กระทำไปโดยไม่เกี่ยวข้องกับการเมือง แต่ในบางครั้งบางกรณีก็เข้าไปพัวพันกับการเมืองบ้างเหมือนกัน ทั้งนี้เพื่อผลประโยชน์ของกรรมกร ในทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งจะขอยกกรณีการนัดหยุดงานที่บริษัทเมืองไทยเหล็กกล้า สมุทรปราการ เป็นตัวอย่าง

สาเหตุ เกิดจากคนงานคนหนึ่งถูกเหล็กกรัดซึ่งกำลังร้อนจัดเข้าที่ขา เป็นบาดแผลฉกรรจ์ เมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม 2516 และไม่ได้รับการเอาใจใส่ให้การรักษาพยาบาลจากฝ่ายจัดการแต่ประการใด จึงได้มีคนงานคนหนึ่งเข้าไปสอบถามผู้จัดการและขอให้ช่วยเหลือ หลังจากนั้นก็เกิดการต่อว่าต่อขานกันขึ้น ฝ่ายนายจ้างแจ้งความให้เจ้าหน้าที่ตำรวจจับคนงานผู้นั้นไปดำเนินคดีขอหาหมิ่นประมาท บรรดาลูกจ้างจึงพร้อมใจกันนัดหยุดงานเพื่อประท้วงและเรียกร้องขอให้นายจ้างปรับปรุงเรื่องสวัสดิการและแก้ไขความไม่เป็นธรรมต่าง ๆ

ลำดับขั้นตอน - สมาคมลูกจ้างอุตสาหกรรมเหล็กสมุทรปราการยื่นมือเข้าช่วยเหลือทั้ง ๆ ที่คนงานส่วนใหญ่ไม่สนใจสมัครเป็นสมาชิกสมาคม 25

25
นายฉันทน์ วงษ์คี เลขาธิการสมาคมลูกจ้างอุตสาหกรรมเหล็ก สมุทรปราการ ได้เป็นผู้ระบุเรื่องนี้ด้วยตนเองว่า 99% ของคนงานโรงงานนี้ไม่เข้าใจการดำเนินงานของสมาคม.

- เจ้าหน้าที่กรมแรงงานรุกมาใกล้เกินไป แต่นายจ้างไม่ยอมรับ บอกแต่ว่าจะฟังคำสั่งศาลและกล่าวว่าคนงานทำผิดกฎหมาย ส่วนคนงานก็ไม่ยอมกลับ เข้าทำงานก่อนแล้วเจรจาที่หลังตามที่เจ้าหน้าที่ให้คำแนะนำ

- สมาคมลูกจ้างอุตสาหกรรมเหล็กขอความช่วยเหลือจากสมาคม ลูกจ้างต่าง ๆ 16 สมาคม (ในขณะนั้น)

- การประชุมสมาคมลูกจ้างต่าง ๆ เมื่อวันที่อาทิตย์ที่ 3 มิถุนายน 2516 มีมติว่า คนงานทำผิดขั้นตอนของกฎหมายให้กลับเข้าทำงานก่อน เมื่อเจรจา เรียกร้องไม่สำเร็จจึงคอยนัดหยุดงาน แล้วสมาคมลูกจ้างเหล่านั้นจึงจะช่วยเต็มที่

- คนงานไม่ยอมรับมตินี้ การเจรจาทั้งที่กรมแรงงานและที่โรงงาน ก็ยังไม่มีความตกลงกันได้ ข้อที่ตกลงกันไม่ได้ คือ ค่าสวัสดิการ และเรื่องการ กลั่นแกล้ง

- 14 มิถุนายน กรมแรงงานถูกโจมตีหนักจากสื่อมวลชน ที่ไม่อาจ จัดการอะไรได้ สมาคมลูกจ้าง 10 กว่าสมาคม เริ่มเปลี่ยนท่าทีหาทางช่วยเหลือและ ไปเยี่ยมคนงานตลอดจนเข้าร่วมการเจรจาควย แต่ไม่สำเร็จ

- คนงานพยายามขอความช่วยเหลือจากพันเอก ณรงค์ กิตติขจร รองเลขาธิการ กตป. แต่ได้รับคำตอบว่า กตป. ไม่อาจเข้าเกี่ยวข้องได้ เพราะ นอกอำนาจหน้าที่

- วันที่ 15 มิถุนายน 2516 กลุ่มคนงานจึงพากันไปทำเนียบรัฐบาล เพื่อร้องทุกข์ต่อนายกรัฐมนตรี จำนวนประมาณ 230 คนเศษ รองเลขาธิการสำนัก ทำเนียบนายกรัฐมนตรีเป็นผู้รับเรื่องไว้ แล้วให้กรมแรงงานติดต่อนายจ้าง ผลปรากฏ ว่านายจ้างไม่ตกลงควยตามเดิม คนงานเลยตกลงใจจะนอนค้างคืนหน้าทำเนียบหาก ไม่ได้รับคำตอบที่น่าพอใจ

- รองเลขาธิการสำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี ได้สอบถามกระทรวง อุตสาหกรรมถึงเรื่องราวของโรงงานเมืองไทยเหล็กกล่าวว่า เป็นมาอย่างไร ได้รับ การส่งเสริมจากรัฐบาลหรือไม่ มีใครเป็นหุ้นส่วน เพื่อหาทางเจรจาคกลงควย แต่

ปรากฏว่าโรงงานนี้ไม่มีความเกี่ยวข้องกับรัฐบาลที่จะสามารถใช้อิทธิพลบังคับได้²⁶
แต่เวลาต่อมา นายจ้างติดต่อกันนัดหมายลูกจ้างไปเจรจาที่กรมแรงงานในวันที่ 16 มิถุนายน
2516

- ผลการเจรจาในวันที่ 16 มิถุนายน 2516 ณ ห้องประชุมกรมแรงงาน
ต่อหน้ารองอธิบดีกรมแรงงานและเจ้าหน้าที่กรมแรงงานอื่น ๆ ซึ่งเป็นสักขีพยาน
ตกลงกันได้ที่สุดในที่สุด โดยคนงานได้เงินสวัสดิการคนละ 200 บาทตามที่เรียกร้อง รวม
เวลาหยุดงานทั้งสิ้น 28 วัน

วิเคราะห์ กระบวนการในการเจรจาดังกล่าว ซึ่งยืดเยื้อมาเป็นเวลานานก็เพราะ
ลูกจ้างปฏิบัติคดีชั้นตอนของกฎหมายแรงงาน โดยนัดหยุดงานก่อนยื่นข้อเรียกร้อง
นายจ้างจึงไม่ยอมเจรจาด้วย กรมแรงงานก็ไม่อาจทำอะไรได้ จุดนี้เองที่ทำให้กลุ่ม
คนงานพากันไปแสวงหาอำนาจทางการเมืองให้ช่วยเหลือตน ถ้ากรมแรงงานสามารถ
ดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งลงไปโดยเด็ดขาดไม่เห็นแก่ผู้ใดแล้ว ชั้นตอนการเจรจา
คงไม่ยืดเยื้อถึงขนาดนั้น นอกจากข้อที่นำคิดว่าคนงานอาจได้รับการกลั่นแกล้งให้ออก
จากงานด้วยวิธีใดวิธีหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นเพราะเหตุนี้ที่ทำให้เจ้าหน้าที่จากกรมแรงงาน
ไม่อาจดำเนินการอย่างใดให้เด็ดขาดลงไป

การที่คนงานไม่อาจพึ่งกรมแรงงานซึ่งมีหน้าที่โดยตรง ทำให้ต้องไปหา
พันเอก ณรงค์ กิตติขจร รองเลขาธิการ กตป. ซึ่งเป็นผู้มีอิทธิพลมากคนหนึ่ง
ในวงราชการขณะนั้น ครั้นได้รับการปฏิเสธจึงเข้าหานายกรัฐมนตรีเป็นที่พึ่งสุดท้าย

²⁶ ฝัน วงษ์คี, "เมื่อคนงานโรงงานเมืองไทยเหล็กกล้าหยุดงานประท้วง",
แรงงานไทย ปีที่ 1, เล่มที่ 7 (กรกฎาคม, 2516), 16.

เข้าลักษณะเดียวกับปัญหาการพิพาทแรงงานในอดีตที่นายกรัฐมนตรีต้องคอยแก้ปัญหาเวลา
 คนงานกรรมกรก่อการสไตรค์ขึ้น²⁷ และจากรายงานเหตุการณ์ที่เลขาธิการสมาคม
 ลูกจ้างอุตสาหกรรมเหล็กเขียนเล่าไว้ว่า มีโทรศัพท์ถึงรองเลขาธิการสำนักนายกฯ
 จากนั้นก็ได้รับคำบอกว่านายจ้างนัดเจรจาที่กรมแรงงานวันรุ่งขึ้น แสดงว่าการเข้าหา
 นายกรัฐมนตรีของพวกลูกจ้าง เพื่อให้อำนาจทางการเมืองช่วยเหลือยอมมีผลมากอยู่
 พอสมควร ทำให้นายจ้างยอมเจรจาและตกลงกันได้อย่างรวดเร็วทั้ง ๆ ที่ยึดเยื้อมา
 นาน

นอกจากกรณีการนัดหยุดงานตามตัวอย่างที่ยกมา ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นที่กรรมกร
 พยายามใช้อำนาจทางการเมืองเข้ามามีส่วนในการเจรจาทอรองขอพิพาทแรงงานกับ
 นายจ้างแล้ว ก็ไม่มีเรื่องใดที่เด่นชัดเป็นที่สนใจของประชาชนเท่าเรื่องนี้ การเคลื่อนไหว
 ไหวเกี่ยวกับการเมืองอาจมีบ้างแต่ไม่ปรากฏชัดเท่าที่รู้ก็เพราะมีผู้เขียนบทความเตือน
 คนงานด้วยกันเอง ไม่ให้หลงเป็นเครื่องของผู้นำในสมาคมลูกจ้างบางคน (ซึ่งผู้เขียน
 มิได้ระบุชื่อ) ที่กำลังพยายามดึงสมาคมลูกจ้างเข้าไปเกี่ยวข้องกับนักการเมือง มีการ
 โฆษณาถึงพรรคกรรมกร และอวดอ้างว่าการออกประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 103 เป็น
 ผลงานการต่อสู้ของพรรคดังกล่าว²⁸ อย่งไรก็ดี แสดงว่าคงจะต้องมีมูลความจริง
 อยู่บ้าง จึงได้ปรากฏบทความดังกล่าวขึ้น

²⁷ รายละเอียดว่าควยเรื่องกรณีนัดหยุดงานจะดูได้จาก Virginia Thompson, Labor Problems in Southeast Asia, (New York: Yale University Press, 1947), pp. 245 - 248.

²⁸ "แรงงานทาส" (นามแฝง), "สมาคมลูกจ้างกับการเมือง", แรงงานไทย, ปีที่ 1, เล่มที่ 4 - 5, (เมษายน - พฤษภาคม, 2516), 20 - 21.

3. บทบาทในระยะหลัง 14 ตุลาคม 2516 (รัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์)

กลุ่มผลประโยชน์ทางการเมืองได้เกิดขึ้นอย่างมากมาย ความเคลื่อนไหวในทางการเมืองก็แตกต่างกันไปตามวัตถุประสงค์หรืออุดมการณ์ของกลุ่ม ช่วงเวลาดังกล่าวกลุ่มกรรมกรได้เริ่มต้นบทบาททางการเมืองเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มกรรมกรตลอดจนเรียกร้องสิทธิต่าง ๆ ที่เห็นว่ากรรมกรควรจะมีควรจะได้รับ อาจวิเคราะห์บทบาททางการเมืองได้ดังนี้

3.1 กรรมกรมีภารกิจติดต่อและได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มผลประโยชน์อื่น ๆ โดยเฉพาะจากกลุ่มนิสิตนักศึกษา หลังจาก 14 ตุลาคม 2516 เป็นต้นมา กลุ่มกรรมกรได้มีการติดต่อเกี่ยวข้องกับกลุ่มผลประโยชน์หรือกลุ่มอิทธิพลอื่น ๆ อย่างเด่นชัด ขณะนั้นกลุ่มผลประโยชน์ทางการเมืองได้เกิดขึ้นมาอย่างดาษดื่น เป็นต้นว่า แนวร่วมต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ แนวร่วมนักเรียนนักศึกษา และประชาชน กลุ่มประชาชนเพื่อประชาธิปไตย ศูนย์พิทักษ์สิทธิครู ศูนย์พิทักษ์ทรัพยากรแห่งชาติ สหภาพเพื่อสิทธิเสรีภาพของประชาชน ศูนย์นักเรียนอาชีวะ ฯลฯ กลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้นับได้ว่าเป็นกลุ่มผลประโยชน์ในทางการเมือง เพราะก่อตั้งขึ้นมาเพื่อวัตถุประสงค์ที่จะรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มและสาธารณชน ป้องกันมิให้กลุ่มรัฐบาลจอมพลถนอมกลับเข้ามาใช้อำนาจได้อีก แกนนำของกลุ่มทั้งหลายอาจกล่าวได้ว่า คือ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นกลุ่มที่เริ่มต้นแสดงบทบาททางการเมืองในเรื่องต่าง ๆ เป็นต้นว่า

1) การเรียกร้องให้ประชาชนเลิกใช้สินค้าฟุ่มเฟือยและสนับสนุนให้ใช้ผ้าดิบ จนพ่อค้าต้องหาตลาดมากมาปิดสินค้าว่า "ทำในประเทศไทย" และแฟชั่นผ้าดิบได้กลายเป็นที่นิยมกันอยู่พักหนึ่ง

2) การประท้วงผู้ป่วนในเรื่องเอาเปรียบทางเศรษฐกิจแก่ชาวไทยด้วยการจัดสัปดาห์ไม่ซื้อสินค้าญี่ปุ่น ในวันที่ 20 - 26 พฤศจิกายน 2515 ทำให้คนไทยเริ่มตื่นตัวกันขึ้นบ้าง

3) การประท้วงประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 299 ซึ่งเรียกว่า "กฎหมาย
โบว์ดำ ของหลวงจ่าบุญเนติศาสตร์" ซึ่งพยายามวิครอนอำนาจตุลาการให้หมดความเป็น
อิสระ มีการปลุกระดมมวลชนให้ตื่นตัวทางการเมืองอย่างมาก จนประสบความสำเร็จ
โดยรัฐบาลยอมกลับไปใช้ พ.ร.บ.ระเบียบข้าราชการตุลาการ 2497 ตามเดิม

4) การเดินขบวนของนิสิตนักศึกษาทั่วประเทศในเดือนมิถุนายน 2516
เพื่อช่วยนักศึกษารามคำแหง 9 คน ที่ถูกลบชื่อเพราะทำหนังสือเรื่อง "มหาวิทยาลัย
ที่ยังไม่มีคำตอบ" ซึ่งมีบทความเสียดสีรัฐบาล การประท้วงได้กระทำอย่างรุนแรงและ
กว้างขวางโดยนิสิตนักศึกษาประชาชนทั่วไปรวมมือด้วย ผลสำเร็จที่ได้รับคืออธิการบดี
มหาวิทยาลัยรามคำแหงลาออก นักศึกษาทั้ง 9 คนได้กลับเข้าเรียนใหม่และเป็นการ
ทดสอบพลังของมวลชนให้แก่ประชาชนได้ทราบว่าถ้ารวมพลังกันอย่างเหนียวแน่นแล้ว
จะทำการประท้วงเรียกร้องสิ่งต่าง ๆ ได้สำเร็จ 29

5) ผลงานที่ยิ่งใหญ่ที่สุดคือ การชุมนุมเดินขบวนในวันที่ 9 - 15
ตุลาคม 2516 ค่ายสาเหตุที่กลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญจับในข้อหากบฏบรรดานิสิต
นักศึกษา และนักเรียนจากโรงเรียนและสถาบันต่าง ๆ ทั่วประเทศได้รวมชุมนุมประท้วง
ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และเดินขบวนไปอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย โดยมีประชาชน
ร่วมด้วย ผลงานครั้งนี้ถูกบันทึกไว้ในประวัติศาสตร์ เพราะนอกจากจะได้ชัยชนะจาก
การที่รัฐบาลยอมปลดปล่อยผู้ต้องหาทั้ง 13 คน โดยไม่มีเงื่อนไขแล้ว ยังได้มีการ
ชุมนุมกันต่อไปเพื่อเรียกร้องรัฐธรรมนูญและติดตามมาด้วยการลี้ภัยทางการเมืองของ
3 ผู้นำคั้งที่ทราบกันอยู่แล้ว

ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา ได้กลายเป็นกลุ่มผลประโยชน์ทางการเมืองที่ดีเกิน
กลุ่มเดียวที่ช่วยให้ประชาชนที่มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบดั้งเดิมเริ่มต้นเหตุการณ์ตื่นตัว
ทางการเมือง การเดินขบวนของนิสิต นักศึกษา ได้รับการกล่าวขวัญจากประชาชน

ทุกเพศ วัย และอาชีพ แสดงว่าเขาเหล่านั้นได้มีส่วนร่วมทางการเมืองแล้วในทาง
อ้อม³⁰

กรรมกรซึ่งเป็นประชาชนคนหนึ่งและได้เห็นแบบอย่างการต่อสู้ทางการเมือง
ของศูนย์นิสิตฯ ก็เริ่มมีการตื่นตัวทางการเมืองมากขึ้นและได้แสดงออกในรูปการนัดหยุด
งานประท้วงนายจ้างเพื่อเรียกร้องความเป็นธรรม การนัดหยุดงานระยะหลัง 14
ตุลาคม 2516 จนถึงต้นปี 2517 มีจำนวนมากมาเป็นประท้วงการ แต่ขอเรียกร้อง
ส่วนใหญ่มีไว้ระดับนโยบายหรือขอเรียกร้องทางการเมือง หากเป็นเรื่องการปรับปรุง
ค่าจ้างให้พอเพียงชีพ เรื่องสวัสดิการชราภาพ นับตั้งแต่การรักษาพยาบาล อาหาร
วันหยุด น้ำดื่ม ฯลฯ ซึ่งเป็นประเด็นทางเศรษฐกิจตามที่กล่าวไว้แล้ว จุดเริ่มต้น
ของการประสานสามัคคีระหว่างพลังสองกลุ่ม ได้เกิดจากการที่นักศึกษาจากกลุ่มต่าง ๆ
เข้าไปช่วยเหลือให้คำปรึกษาแก่กรรมกรในการต่อสู้กับนายจ้าง และแสดงออกโดย
การจัดงานเฉลิมฉลองวันกรรมกรขึ้นที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อ 1 พฤษภาคม
2517 โดยนักศึกษาและลูกจ้าง 34 สมาคม³¹ ปราบฏกการณ์ทำนองนี้เป็นสิ่งปกติ
ธรรมดาที่กรรมกรจำต้องอาศัยความรู้ และความช่วยเหลือจากปัญญาชน กลุ่มความคิด
ก้าวหน้า (Revolutionary Intellectuals) ในการจัดตั้งองค์กรและ
การวางรูปแบบการบริหารงาน เป้าหมายและวิธีการในการต่อสู้³² ความสัมพันธ์
ระหว่างนักศึกษาที่กรรมกรเห็นได้ชัดเจนกว่ากลุ่มผลประโยชน์อื่น ๆ ในการต่อสู้เรียก
ร้องของกรรมกรแต่ละครั้ง มักจะมีนักศึกษาเข้าไปร่วมด้วย ในเวลาต่อมาเมื่อได้

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 53.

³¹ รุ่งอรุณ ณ บุรพา, ประวัติการต่อสู้ของกรรมกรไทย, ศูนย์ประสานงาน
กรรมกรแห่งชาติ, (จัดพิมพ์), ไม่ปรากฏปีและสถานที่พิมพ์, หน้า 29.

³² สุกชัย มนัสไพบุลย์, กรรมกรในระบบนายทุน, (กรุงเทพฯ: สำนัก
พิมพ์เคล็ดไทย, 2517), หน้า 118.

เกิดสหพันธ์นักศึกษาเสรีแห่งประเทศไทยขึ้นโดยนายเสกสรรค์ ประเสริฐกุล ประชาสัมพันธ์ศูนย์กลางนิสิตฯ ลาออกจากศูนย์ไปเป็นประธานสหพันธ์นักศึกษาเสรีฯ เนื่องจากขัดแย้งกันในแนวความคิดกับกรรมการบริหารศูนย์กลางนิสิตฯ สหพันธ์นักศึกษาเสรีก็ได้มีความสัมพันธ์กับกรรมกรกลุ่มก้าวหน้าที่ค่อนข้างจะหัวรุนแรงมากกว่า ศูนย์กลางนิสิตและสหพันธ์นักศึกษาเสรีมีบทบาทต่อสู้เรียกร้องความเป็นธรรมให้กับคนยากจนพวกกรรมกรหลายครั้งนับตั้งแต่การเรียกร้องเรื่องหาบเร่ จนถึงการใช้มาตรการของกรรมกรโรงงานต่าง ๆ สิ่งที่ยืนยันให้เห็นความสัมพันธ์ของนักศึกษากลุ่มนี้กับกลุ่มกรรมกรหัวก้าวหน้า คือ เมื่อมีการตั้งศูนย์ประสานงานกรรมกรแห่งชาติขึ้น เมื่อเดือนธันวาคม 2517 นั้น นายเสกสรรค์ ประเสริฐกุล ได้เป็นเลขาธิการศูนย์ฯ ซึ่งมีนายเทิดภูมิ ใจดี เป็นประธาน และนายประสิทธิ์ ไชโย เป็นรองประธาน

อย่างไรก็ตาม ถ้าวัดจากการที่กลุ่มกรรมกรในระยะเวลาหลัง 14 ตุลาคม 2516 ได้มีความสัมพันธ์กับพวกนิสิตนักศึกษาและการได้เห็นแบบอย่างความเคลื่อนไหวต่อสู้ในการเมืองเรื่องต่าง ๆ ของกลุ่มนิสิตนักศึกษาที่ผ่านมา ได้มีอิทธิพลในการแสดงบทบาททางการเมืองของกลุ่มกรรมกรอยู่มากพอสมควร และความสัมพันธ์กับกลุ่มผลประโยชน์อื่น ๆ จะออกมาในรูปการแถลงการณ์ร่วมกันในการต่อสู้เรียกร้องของกรรมกรหรือของกลุ่มอื่น ๆ ยืนยันที่จะรวมพลังกันต่อสู้เรียกร้องของกรรมกรหรือของกลุ่มอื่น การต่อสู้เพื่อรักษาผลประโยชน์ของกรรมกรหรืออาจจะเกิดขึ้นไม่ได้หรือไม่ได้ผลสำเร็จเท่าที่ควร

3.2 การใช้วิธีการทางการเมืองเข้าช่วยเรียกร้องสิทธิ บทบาทกลุ่มกรรมกรที่พยายามรักษาผลประโยชน์ของกรรมกรลูกจ้าง คนงานทั้งหมดด้วยวิธีทางการเมืองเริ่มปรากฏชัดในเดือนมิถุนายน 2517 ด้วยปรากฏการณ์การชุมนุมครั้งใหญ่ของกรรมกรที่ทองสนามหลวง อันมีผลทำให้รัฐบาลต้องยินยอมตามข้อเรียกร้องของกรรมกร ซึ่งจะขอยกกรณีดังกล่าวนี้มาเป็นตัวอย่างในการศึกษา

3.2.1 การชุมนุมประท้วงของกลุ่มกรรมกรโรงงานทอผ้าระหว่าง 8 - 14 มิถุนายน 2517

3.2.1.1 สาเหตุ

กรรมกรโรงงานทอผ้าถูกนายจ้างลดอัตราค่าแรง
งานจากวันละ 12 บาท ลงเหลือเพียง 6 บาท ทั้งยังปลดคนงานออกโดยไม่มี
ความผิด อันเป็นผลสืบเนื่องจากที่สมาคมสิ่งทอประกาศว่าจะลดการผลิตลง 25% โดยอ้าง
ว่าวัตถุดิบมีราคาสูงขึ้น ประกอบกับทางสหรัฐอเมริกาตัดโควตาผ้าที่ส่งไปจากประเทศ
ไทยน้อยลง สาเหตุที่ตัดโควตาเนื่องจากสหรัฐอเมริกาเคยตัดโควตาผ้าจากประเทศ
ญี่ปุ่น เพื่อลดการขาดดุลการค้า นายทุนญี่ปุ่นจึงหาทางออกโดยให้โรงงานในประเทศ
ไทยที่ญี่ปุ่นมาลงทุนรวมเป็นผู้ส่งผ้าไปแทน แต่สหรัฐอเมริกาได้หันกลับมาเข้าเลยตัด
โควตาผ้าจากประเทศไทยไปด้วย ทำให้ผ้าที่ผลิตออกมาส่งออกนอกไม่ได้ เกิดล้มตลาด
ขึ้น นายทุนจึงคิดลดการผลิตและปลดคนงาน

3.2.1.2 ลำดับขั้นตอน

- 6 มิถุนายน 2517 กลุ่มสมาคมลูกจ้าง 34
สมาคม ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา กลุ่ม ปช.ปช. ชมรมบัณฑิตและศูนย์พิทักษ์สิทธิ
แห่งประเทศไทย ได้เปิดประชุมร่วมกันกรณีโรงงานทอผ้าปลดคนงานและลดการผลิต
ลง ณ ที่ทำการสมาคมลูกจ้างบรรทุกสินค้าทางเรือ โดยมีนายวิเชียร ศรีวิเชียร
ประธานสมาคมลูกจ้างขนส่งสินค้าทางเรือเป็นประธานที่ประชุม มีกรรมกรจากโรงงาน
ต่าง ๆ ในสมุทรปราการ สมุทรสาคร สุพรรณบุรีและธนบุรีมาร่วมด้วยคับคั่ง ที่
ประชุมลงมติยืนยันหลักการ 4 ข้อ ที่เคยตกลงกับฝ่ายนายจ้างไว้ที่กรมแรงงานคือ

- 1) โรงงานจะลดการผลิตก็เปอร์เซ็นต์ก็ตาม
จะต้องไม่มีการปลดคนงานโดยเด็ดขาด หากปลดไปแล้วต้องเรียกกลับเข้าไปใหม่
- 2) ต้องไม่มีการลดค่าจ้างแรงงานลง
- 3) โรงงานใดก็ตามไม่ว่าจะเป็นสมาชิก
ของสมาคมอุตสาหกรรมสิ่งทอหรือไม่ก็ตาม หากไม่มีวัตถุดิบในการผลิต ทางสมาคมฯ

จะต้องรับผิดชอบจัดหาวัสดุมาให้

4) หากโรงงานใดอ้างว่าขาดทุนและปลดคนงานออก กรมแรงงานจะต้องรับผิดชอบ

- 8 มิถุนายน 2517 คนงานของโรงงานทอผ้าสมุทรสาครประมาณ 3,000 คน นำโดยนายประสิทธิ์ ไชโย ประธานสมาคมลูกจ้างอุตสาหกรรมทอผ้าสมุทรสาคร ได้เคลื่อนขบวนโดยรถเมล์และรถม้าสามล้อที่หน้าบริษัทคึกฤทธิ์เท็กซ์ไทล์ที่ตั้งอยู่บนถนนสุขสวัสดิ์ พระประแดง เพื่อเรียกร้องเพื่อนคนงานในย่านพระประแดง รวมกันณีกกำลังเพื่อต่อสู้กับนายจ้าง คนงานส่วนใหญ่เป็นคนงานจากโรงงานไทยการ์เมนต์ โรงงานบุรพาการทอและโรงงานเพชรเกษมซึ่งตั้งอยู่ในเขตจังหวัดสมุทรสาคร ซึ่งได้รับความเดือดร้อนจากการถูกปลดออกจากงานและการลดค่าแรงงาน กลุ่มคนงานไปณีกกำลังกันที่วัดครุใน ต.บางครุ พระประแดง ชักชวนคนงานย่านนั้นมีโรงงานดักก็เท็กซ์ไทล์ ไทยเกรียง ไทยเจริญ สันติการทอ สหโรจน์ และฉือเขียมเอง และเปิดอภิปรายโจมตีนายจ้างอยู่ 1 คืน

- 9 มิถุนายน 2517 ผู้นำกรรมกรมีนายประสิทธิ์ ไชโย นายประสิทธิ์ อินโส นายเทิดภูมิ ใจดี และนายสมาน พิมพา นำกรรมกรเดินจากพระประแดงไปกรมแรงงานระยะทางประมาณ 30 กิโลเมตร ใช้เวลา 4 ชั่วโมง และยื่นข้อเรียกร้องต่อนายวิจิต แสงทอง รองอธิบดีกรมแรงงาน รวม 6 ข้อ 33

1) ไม่ว่าทางโรงงานจะลดการผลิตลงไปกี่เปอร์เซ็นต์ก็ตาม ต้องไม่ปลดคนงานโดยเด็ดขาด โดยเฉพาะคนงานที่มาร่วมกันชุมนุม

33
บุญเรือง ลีมจรรยา (จัดทำ), พลังกรรมกร ประมวลภาพและบันทึกเหตุการณ์ในวันประวัติศาสตร์ของกรรมกรไทย, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์โสภิตการพิมพ์, 2517), หน้า 47.

และจะไซ้ขอร่างในกฎหมายแรงงานในการปลดคนงานออกไม่ได้ด้วย (กฎหมายให้สิทธิเลิกจ้างได้โดยจ่ายค่าจ้าง 30 วัน)

2) กรณีที่นายจ้างอ้างว่าลูกจ้างมีความผิดไม่ว่ากรณีใดก็ตาม นายจ้างต้องแจ้งให้สมาคมลูกจ้างอุตสาหกรรมทอผ้าและตัวแทนลูกจ้างทราบ และเขาร่วมพิจารณาคด้วยทุกครั้ง

3) ให้รัฐบาลรับรองคณะกรรมการของสมาคมลูกจ้างอุตสาหกรรมทอผ้าหรือผู้ที่ได้รับอนุมัติจากสมาคม มีอำนาจที่จะเข้าไปตรวจสอบดูแลความเป็นอยู่ของลูกจ้างทุกแห่ง

4) ให้รัฐบาลปรับปรุงค่าจ้างขั้นต่ำให้สมมูลย์กับเศรษฐกิจในปัจจุบันไม่ต่ำกว่าคนละ 25 บาท

5) ให้รัฐบาลแก้ไขกฎหมายแรงงานหมวดที่ 5 ว่าด้วยค่าชดเชยข้อ 46 ซึ่งบังคับให้นายจ้างจ่ายค่าชดเชยให้ลูกจ้างในอัตราค่าจ้างไม่น้อยกว่าอัตราค่าจ้างครั้งสุดท้าย 30 วัน เป็น

ก. ไม่ครบ 1 ปี ให้จ่ายค่าชดเชย 3 เดือน ของค่าแรงงานครั้งสุดท้าย

ข. 1 - 5 ปี ให้จ่ายค่าชดเชย 6 เดือน ของค่าแรงงานครั้งสุดท้าย

ค. 5 ปีขึ้นไป ให้จ่ายค่าชดเชย 12 เดือน ของค่าแรงงานครั้งสุดท้าย

6) ในกรณีที่ลูกจ้างกลับเข้าทำงานให้นายจ้างจ่ายค่าจ้างตั้งแต่วันหยุดงานจนถึงวันเข้าทำงานในอัตราเดิม

การมาชุมนุมกันของกรรมกรครั้งนี้ ทางกลุ่มสมาคมลูกจ้างมีนายผัน วงษ์ดี นายวิเชียร ศรีวิเชียร และคนอื่น ๆ ให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ว่า คนงานไม่ได้มาปรึกษา ก่อนและทางสมาคมก็ได้ทำการเจรจากับกลุ่มนายจ้าง เจ้าของโรงงานรูเรื่องกันดีแล้ว เมื่อกลุ่มกรรมกรเดินทางมาชุมนุมกันนี้ ทางกลุ่มสมาคมลูกจ้างจึงไม่รับรู้

เห็นว่าเป็นเรื่องของคนที่อยู่ข้างเคียงเพียง 2 - 3 คน ใช้กรรมกรเป็นเครื่องมือ 34

- 10 มิถุนายน 2517 กลุ่มกรรมกรย้ายที่ชุมนุมจากกรมแรงงานไปที่ทองสนามหลวง ได้มีการประชุมเจรจากันระหว่างฝ่ายนายจ้าง ผู้แทนคนงาน ผู้แทนกระทรวงมหาดไทย โดยแบ่ง 2 กลุ่ม กลุ่มหนึ่งนายจ้าง 6 โรงงานกับรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย อีกกลุ่มหนึ่งผู้แทนลูกจ้างกับเจ้าหน้าที่กระทรวงมหาดไทย ซึ่งได้แก่องอธิบดีและเจ้าหน้าที่กรมแรงงาน ผลการเจรจากดลงกันไม่ได้ เพราะนายจ้างยอมรับเพียงกลับเข้าทำงานแต่ไม่จ่ายค่าจ้างระหว่างนัดหยุดงานให้กรรมกร กรรมกรยื่นข้อเรียกร้องใหม่ ดังนี้ 35

- 1) ไม่ให้ปลดคนงานออกไม่ว่าจะลดการผลิตลงเท่าไร
- 2) ให้สมาคมมีสิทธิ ในการพิจารณาปลดลูกจ้างว่ามีความผิด โดยเฉพาะที่มาร่วมชุมนุมกันในครั้งนี้
- 3) ให้กระทรวงมหาดไทยออกประกาศรับรองคณะกรรมการของสมาคมลูกจ้างให้มีอำนาจเข้าตรวจสอบสภาพการจ้างของลูกจ้างทุกแห่ง และให้มีสิทธิลาไปทำธุระของสมาคมโดยไม่ถูกตัดค่าจ้าง
- 4) ให้ปรับปรุงค่าจ้างขั้นต่ำเป็น 25 บาท นับตั้งแต่วันที่ 10 มิถุนายน 2517 เป็นต้นไป
- 5) ให้แก้ไขประกาศกระทรวงมหาดไทยเกี่ยวกับเรื่องการชดเชยจากการชดเชยให้ 30 วัน เป็นผู้ที่ทำงานเกินกว่า 120 วัน เป็น 3 เดือน ผู้ที่ทำ 1 - 5 ปี เป็น 6 เดือน ผู้ที่ทำเกินกว่า 5 ปี เป็น 12 เดือน

³⁴ ประชาธิปไตย, ฉบับวันที่ 10 มิถุนายน 2517.

³⁵ บุญเรือง ลิมเจริญ, เรื่องเดิม, หน้า 48.

- 11 มิถุนายน 2517 กลุ่มสมาคมลูกจ้างทั้ง 34 สมาคมเริ่มประชุมกัน แต่ผลการประชุมไม่เป็นที่เปิดเผย และนักศึกษาเริ่มประกาศช่วยเหลือการต่อสู้ของกรรมกรมี ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ศูนย์นักเรียนอาชีวศึกษา และศูนย์อื่น ๆ เช่นสหภาพสิทธิเสรีภาพเพื่อประชาชน ศูนย์พิทักษ์สิทธิครู ได้ร่วมกันสนับสนุนกรรมกรอย่างเต็มที่ 36

- 12 มิถุนายน 2517 กรรมกรยังคงเดินก้าวจังกันต่อสู้และผลักดันโจมตีนายทุน และได้มีการนำรูปหุ่นสัตว์เศรษฐกิจ คือ หุ่นญี่ปุ่นและหุ่นอเมริกาหมาแขวนไวกลางทองสนามหลวง ต่อมาตอนเย็นกระทรวงมหาดไทยได้ยื่นขอเสนอต่อกรรมกรโดยมีสาระดังนี้ 37

1) อัตราค่าจ้างขั้นต่ำวันละ 16 บาท ขอให้ปรับเป็นวันละ 25 บาท และขยายเขตบังคับอีก 2 จังหวัด คือ สมุทรสาคร และนครปฐม กระทรวงมหาดไทยได้มอบให้คณะกรรมการค่าจ้าง ซึ่งประกอบด้วย นายจ้าง ลูกจ้างและฝ่ายรัฐบาล รับผิดชอบพิจารณาและดำเนินการประชุมโดยด่วน ทั้งนี้จะให้เสร็จภายในเดือนมิถุนายน 2517 นี้

2) ขอให้แก้ไขค่าชดเชย ซึ่งกำหนดให้นายจ้างจ่ายค่าชดเชยให้แก่ลูกจ้างประจำซึ่งเลิกจ้าง ที่ได้กำหนดไว้ในอัตราไม่น้อยกว่าค่าจ้างในอัตราสุดท้าย 30 วัน โดยแก้เป็น

ก. ทำงานครบ 120 วัน จ่ายค่าชดเชยไม่น้อยกว่า 3 เดือนของเงินเดือน เดือนสุดท้าย

ข. ทำงานครบ 1 - 5 ปี จ่ายค่าชดเชยไม่น้อยกว่า 6 เดือนของเงินเดือน เดือนสุดท้าย

³⁶ ไทยรัฐ, ฉบับวันที่ 13 มิถุนายน 2517.

³⁷ บุญเรือง ลิ้มจรรยา, เรื่องเดิม, หน้า 49.

ค. ทำงานตั้งแต่ 5 ปีขึ้นไป จ่ายค่าชดเชยไม่น้อยกว่า 12 เดือนของเงินเดือน เดือนสุดท้าย

เรื่องนี้กระทรวงมหาดไทยมีคณะกรรมการแก้ไขปรับปรุงประกาศกระทรวงมหาดไทย ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิ ให้ประธานกรรมการรับไปพิจารณาและดำเนินการให้แล้วเสร็จไปโดยเร็ว เพื่อกระทรวงมหาดไทยจะได้ดำเนินการต่อไปภายในเดือนมิถุนายน

3) ขอให้รับรองคณะกรรมการของสมาคมลูกจ้างให้มีอำนาจเข้าตรวจสอบเกี่ยวกับสภาพการจ้างและให้เจ้าหน้าที่ของสมาคมลูกจ้างมีสิทธิลาไปทำธุระเกี่ยวกับการงานของสมาคมโดยไม่ต้องถูกตัดค่าจ้างนั้น เรื่องนี้ได้มอบให้คณะกรรมการปรับปรุงแก้ไขเรื่องแรงงานสัมพันธ์และคุ้มครองแรงงานรับไปพิจารณาและรายงานผลในเดือนมิถุนายน ดังนี้

4) ข้อเสนออื่นอีก 3 ข้อ คือ (1) ไม่ว่าโรงงานหรือสถานประกอบกิจการใดจะลดการผลิตก็เปอร์เซ็นต์ก็ตาม ต้องไม่ปลดคนงานและลดค่าจ้างเด็ดขาด (2) กรณีลูกจ้างมีความผิด นายจ้างต้องให้สมาคมลูกจ้างหรือผู้แทนลูกจ้างในสมาคมนั้น ๆ ทราบและเข้าร่วมพิจารณาด้วยทุกครั้ง โดยเฉพาะคนงานที่ประชุมเรียกร้องสิทธินายจ้างไม่ได้ (3) ในกรณีที่ลูกจ้างเข้าทำงาน ให้นายจ้างจ่ายค่าจ้างจนถึงวันจ่ายในอัตราเดิม

เรื่องนี้เป็นปัญหาซึ่งจะต้องมีการเจรจาตกลงกันระหว่างลูกจ้างกับนายจ้างเป็นราย ๆ ไป กระทรวงมหาดไทยจึงมอบหมายให้คณะกรรมการแรงงานสัมพันธ์รับไปพิจารณา เพื่อให้เป็นไปตามความเหมาะสมและเป็นธรรมต่อไป

เนื่องจากข้อเสนอของกระทรวงมหาดไทยยังไม่ได้คัดลดยอมรับสิ่งที่กรรมการเรียกร้องโดยเด็ดขาด เพียงแต่รับว่าจะรับไปพิจารณาให้เสร็จในเดือนมิถุนายน 2517 กรรมการจึงไม่พอใจและคงชุมนุมต่อไปอีก

- 13 มิถุนายน 2517 กรรมการยี่งหวี่จำนวนสูงซึ้น มีกัรนำรดไป ซักชวณลูกจ้างตามโรงงานมาเสริมกำลัง และกลุ่มสมาคมลูกจ้างได้ประชุมกันที่มหา- วิทยาลัยธรรมศาสตร์ แล้วทำเป็นหนังสือยื่นต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย โดยซัดเส้นตายให้รัฐบาลตอบในตอนที่ียงวันที่ 14 มิถุนายน 2517 เวลา 18.00น. ได้มีพิธีเผ่าหุ่นนายทุนญี่ปุ่นและนายทุนอเมริกัน ท่ามกลางเสียงโห่ร้องสาปแช่งของ กรรมกรแล้วยังได้นำโครงหุ่นที่ไฟไหม้ไม่หมคลงมากระที่บซ้า

ในตอนที่พล.ต.ต.อรรถสิทธิ์ สิทธิสุนทร รัฐมนตรีว่าการกระทรวง มหาดไทยก็ออกประกาศมีใจความสรุปได้วา³⁸

- 1) อัคราแรงงานซึ้นค่าคณงานร้องขอเพิ่มวันละ 25 บาท รัฐบาลให้ 20 บาท ทั้งนี้เฉพาะคณงานในเขตกรุงเทพมหานคร สมุทรปราการ นนทบุรี ปทุมธานี สมุทรสาคร และนครปฐม
- 2) คาชคชชยลูกจ้างทำงานครบ 120 วัน แต่ไม่ครบ 1 ปี ให้นายจ้างจ่ายคาชคชชยไม่น้อยกว่า 30 วัน
- 3) กรณีลูกจ้างขอเข้าไปตรวจสอบคณงานทุกแห่งเรื่องนีกระทรวง มหาดไทยมอบให้กรมแรงงานคิคคอกกับนายจ้างและลูกจ้างทำความตกลงกันเป็นแห่ง ๆ ไป
- 4) กรณีไม่ให้ปลดคณงานไม่ว่านายจ้างจะลดการผลิตลงก็เปอร์เซนต์ นั้น กระทรวงมหาดไทยเห็นว่าการบังคับนายจ้างคังกล่าวข้างต้นเป็นผลเสียหายแก่ ลูกจ้างเอง ถ้าเกิดผ่นผวนทางเศรษฐกิจ นายจ้างทนค้ำไช้จ่ายไม่ไหวจะเลิกกิจการ ไป ทำให้ลูกจ้างไม่มีงานทำ แต่จะได้พิจารณาเป็นราย ๆ ไป

³⁸ ไทยรัฐ, ฉบับวันที่ 14 มิถุนายน 2517.

5) กรณีลูกจ้างมีความผิดในกรณีใด ๆ ต้องแจ้งให้สมาคมลูกจ้างทราบก่อน กระทรวงมหาดไทยให้นายจ้างและลูกจ้างแต่ละแห่ง ทำความตกลงกันโดยร่วมกับคณะกรรมการแรงงานสัมพันธ์

6) เมื่อลูกจ้างกลับเข้าทำงานให้นายจ้างจ่ายค่าแรงเต็มจนถึงวันหยุดและกลับเข้าทำงานนั้น เรื่องนี้กระทรวงมหาดไทยมอบให้กรมแรงงานเชิญนายจ้างที่เกี่ยวข้องมาตกลงกันเป็นแห่ง ๆ ไปโดยเร็ว

สำหรับจังหวัดอื่นนอกจากที่กำหนด คณะกรรมการค่าจ้างกำลังพิจารณาดำเนินการกำหนดอัตราค่าจ้างขึ้นต่ำอยู่

หลังจากที่กระทรวงมหาดไทยออกประกาศไปแล้ว ผู้นำคนงานนำไปประชุมกันอีกที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ว่าจะรับหรือไม่ โดยยังไม่ยอมนำคำตอบรัฐบาลไปแถลงให้คนงานที่ชุมนุมกันอยู่ทราบ ซึ่งนายวิเชียร ศรีวิเชียร แถลงว่าขอเรียกร้องค้างกล่าวได้มาเพียง 2 ข้อ ยังไม่สมบูรณ์ จึงต้องประชุมปรึกษาและดูท่าที่รัฐบาลอีกในเวลาเที่ยงวันที่ 14 มิถุนายน 2517

- 14 มิถุนายน 2517 เวลา 13.00 น. นายสัญญา ธรรมศักดิ์ นายกรัฐมนตรี ได้ปราศรัยทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยว่า ปัญหาเรื่องกิจกรรมการขอร้องให้รัฐบาลพิจารณาในเรื่องสวัสดิการและค่าจ้างรวมทั้งอื่น ๆ นั้น บัดนี้ได้ตกลงกับผู้นำกรรมกรเรียบร้อยแล้ว ขอร้องให้กลับไปทำงานตามปกติ ทางกรมได้จัดรถนำคนงานกลับไปส่งให้แล้ว นายประสิทธิ์ ไชโย ผู้นำขบวนได้ออกอากาศคนต่อมา เวลา 14.30 น. ผู้นำกรรมกรและตัวแทนนักเรียนนักศึกษาทุกกลุ่มประชุมลับแล้วลงมติเอกฉันท์ ยอมรับคำตอบจากรัฐบาลแล้วพิจารณาหาทางสลายฝูงชน จากนั้นบรรดาผู้นำกรรมกร ผู้นำนิสิตนักศึกษา ก็ขึ้นกล่าวปราศรัยถึงผลความสำเร็จที่ได้รับแล้วขอให้สลายตัว โดยรัฐบาลจัดรถ 125 คันจาก 20 กว่าบริษัทมาให้เพื่อนำคนงานจากบริเวณท้องสนามหลวงกลับโรงงานและบ้านพักโดยไม่คิดมูลค่า

วิเคราะห์ 1) การต่อสู้ของกรรมการในครั้งนี้นับว่าได้เบนเป้าหมายเข้าเกี่ยวข้องกับการเมืองอย่างเต็มที่ โดยพยายามรักษาดลประโยชน์ของกลุ่มกรรมกร โรงงาน หอผ้าที่ประสบความสำเร็จก่อนในเบื้องต้น แล้วเปลี่ยนแปลงข้อเรียกร้องให้เป็นประโยชน์แก่กรรมกรทั้งหมดในภายหลัง เป็นการดึงพลังจากกลุ่มกรรมกรในกิจการอื่นเข้ามาร่วมอย่างไค่ผล

2) การยื่นข้อเรียกร้องครั้งนี้ เป็นการรวมตัวกันอย่างกว้างขวาง ชนิดไม่เคยมีมาก่อน ขั้นตอนที่ยืดเยื้อทำให้เป้าหมายเปลี่ยนแปลงไปจากที่เรียกร้อง ระดับกรมแรงงานหันไปพึ่งรัฐบาลเป็นขั้นสุดท้าย และกระทำในลักษณะของการบีบบังคับ จนได้รับผลสำเร็จตามแบบอย่างของกลุ่มผลประโยชน์ทางการเมือง หรือกลุ่มอิทธิพล

3) การต่อสู้ของกรรมกรครั้งนี้ สร้างประวัติการณ์ในการรวมพลังงาน นิสิตนักศึกษากับกรรมกรเข้าด้วยกัน ไม่ใช่แต่เพียงเท่านั้นประชาชนและศูนย์ต่าง ๆ ยังเข้าร่วมต่อสู้ด้วย ⁴⁰

4) การเรียกร้องของกรรมกร นอกจากเพื่อเรียกร้องค่าจ้าง แรงงานและสวัสดิการแล้ว ยังพุ่งเป้าหมายแห่งการต่อสู้ไปยังนายทุนญี่ปุ่นและอเมริกัน ถึงขั้นเผาหุนค้าย

5) ผู้นำในการประท้วงของพวกกรรมกร หลายคนเริ่มมีบทบาทเด่นดังขึ้นมาตั้งแต่ครั้งนั้น อาทิเช่น นายเทิดภูมิ ใจดี นายประสิทธิ์ ไชโย เป็นต้น

3.3 การเริ่มสนใจปัญหาการเมืองระดับชาติของกรรมกรไทย

บทบาทในระยะแรกหลังจาก 14 ตุลาคม 2516 ยังไม่เกี่ยวข้องกับปัญหาการเมืองโดยตรง นับตั้งแต่กรรมกรเริ่มเรียนรู้วิธีการรวมพลังในขนาดใหญ่

⁴⁰ เท้าที่หนังสือพิมพ์รายงานข่าว ประชาชนได้บริจาคอาหารช่วยเหลือกรรมกรถึง 5 พันบาท ในวันอังคารที่ 11 มิถุนายน 2517 (ประชาธิปไตย, ฉบับวันที่ 11 มิถุนายน 2517).

โดยได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มผลประโยชน์อื่น ๆ จนได้รับชัยชนะในการต่อสู้เมื่อ 8 - 14 มิถุนายน 2517 แล้ว ความเคลื่อนไหวในการเมืองระดับสูงเริ่มปรากฏออกมาเช่น:-

3.3.1 ร่วมกับกลุ่มนิสิตนักศึกษาและกลุ่มผลประโยชน์อื่น ๆ ต่อต้านนายทุนต่างประเทศที่เข้ามาลงทุนกอบโกยผลประโยชน์ในประเทศไทย ทั้งในกรณีบริษัทเท็มโก้ อันเป็นบริษัทอเมริกันที่ได้รับสัมปทานในการทำเหมืองแร่ดีบุกในทะเลเขตทรัพยากรธรณีจังหวัดภูเก็ต พังงงและตะกั่วป่า โดยได้รับโอนสัมปทานจากบริษัทเหมืองแร่บูรพาเศรษฐกิจที่ตั้งขึ้นบังหน้าเพราะผู้ดำเนินกิจการเหมืองแร่จะต้องเป็นคนไทยตามกฎหมาย ดังนั้นบริษัทเหมืองแร่บูรพาเศรษฐกิจจึงเป็นผู้ขอสัมปทานทางการสำรวจและทำเหมืองแร่ในทะเลจากรัฐบาลเมื่อปี พ.ศ.2506 แล้วโอนสิทธิการทำเหมืองให้บริษัทเท็มโก้ ทำการขุดแร่ได้ผลประโยชน์ไปนับแสนล้านบาทต่อปี อันเป็นการฉีกกฎหมายและวัตถุประสงค์ในการออกประทานบัตร จึงได้มีการเคลื่อนไหวต่อต้านให้เพิกถอนประทานบัตรของบริษัทเท็มโก้กันขึ้น โดยนิสิตนักศึกษาและประชาชนซึ่งกลุ่มกรรมกรได้ประกาศร่วมด้วย โดยได้ร่วมกับแนวร่วมต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ ในฐานะสมาชิกและแนวร่วมพิทักษ์ทรัพยากรแห่งประเทศไทย ทำหนังสือถึงสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรให้ดำเนินการพิทักษ์ทรัพยากรของชาติในกรณีที่เกี่ยวข้องกับบริษัท เท็มโก้⁴¹ และกลุ่มสมาคมลูกจ้างยังออกแถลงการณ์สดุดีการกระทำของนายสนอง บัญชาคุณ ผู้นำการประท้วงที่ถูกลอบสังหาร พร้อมทั้งยื่นหนังสือต่ออธิบดีกรมตำรวจให้ดำเนินการติดตามจับกุมผู้กระทำผิดและผู้ที่อยู่เบื้องหลังมาลงโทษตามกฎหมาย⁴² การต่อสู้เรียกร้องประสบความสำเร็จโดยการร่วมมือกันหลายฝ่าย จนรัฐบาลสั่งถอนประทานบัตรรวม 7 แปลงเมื่อ 17 มีนาคม 2518⁴³ การร่วมต่อต้านกรณีเท็มโก้อาจชี้ให้เห็น

⁴¹ ประชาธิปไตย, ฉบับวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2518.

⁴² ประชาธิปไตย, ฉบับวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2518 และ 15 กุมภาพันธ์ 2518.

⁴³ ประชาธิปไตย, ฉบับวันที่ 18 มีนาคม 2518.

ว่ากลุ่มกรรมกรบางกลุ่มเริ่มสนใจต่อปัญหาทางเศรษฐกิจการเมืองในระดับชาติขึ้นมา
บ้างแล้ว จนเป็นเหตุให้ผู้นำกรรมกรเมืองแรกที่นำการประท้วงที่พังงาถูกลอบฆ่า
และบรรดากรรมกรที่ต่อต้านมีความเจ็บแค้นถึงกับประกาศจะบุกเผาสถานีตำรวจและ
บ้านพักผู้บังคับกอง อำเภอดะกั่วทุ่ง ถ้าไม่สามารถจับกุมมือปืนได้ 44

3.3.2 การเรียกร้องให้แก้ไขร่างรัฐธรรมนูญ ซึ่งกำลังอยู่ในระหว่าง
การยกร่าง โดยกลุ่มสมาคมลูกจ้างและตัวแทนจากสมาคมลูกจ้างรวม 35 คน ประชุม
กันเมื่อวันที่ 18 สิงหาคม 2517 เพื่อพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญมาตรา 43 หมวดที่สาม
เรื่องสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย ซึ่งมีข้อความว่า "บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการ
รวมกันเป็นสมาคม สหภาพ สหพันธ์ สหกรณ์ หรือหมู่คณะอื่น ๆ

การจำกัดเสรีภาพเช่นนี้จะกระทำได้เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจ
ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เพื่อคุ้มครองประโยชน์ส่วนรวมของประชาชนหรือเพื่อรักษา
ความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนหรือเพื่อป้องกันมิให้มีการผูกขาด
ตัดตอนในทางเศรษฐกิจ"

ที่ประชุมพิจารณาแล้วแสดงการมีใจความว่า ข้อความตาม
วรรคท้ายของร่างรัฐธรรมนูญมาตราดังกล่าว เปิดช่องให้ผู้บริหารออกกฎหมายมา
ควบคุมสิทธิในการรวมกันเป็นสมาคม สหพันธ์ หรือสหภาพได้ง่าย อันจะเป็นการ
ริดรอนสิทธิของประชาชนที่ประชุมจึงลงมติให้ผู้แทนฝ่ายลูกจ้างคือ นายสุวิทย์ ระวังวงศ์
ซึ่งเป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ เสนอสภานิติบัญญัติให้ตัดข้อความวรรคท้ายนี้ออก
เสีย หรือไม่ก็ขอให้ทรงร่างเดิมเอาไว้ ซึ่งมีข้อความว่า "การจัดตั้งวัตถุประสงค์
และการดำเนินกิจการของสมาคมฯ จะต้องไม่เป็นการฝ่าฝืนกฎหมาย" และให้เสนอ
ต่อประธานสภา แดงการณของกลุ่มสมาคมลูกจ้างระบุไว้ตอนท้ายวิงวอนให้สมาชิก

สถานการณ์บัญญัติแห่งชาติได้ตระหนักถึงสิทธิและเสรีภาพของประชาชน เพื่อสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมชาติ⁴⁵ การเรียกร้องครั้งนี้ถือได้ว่า กลุ่มลูกจ้างพยายามจะปกป้องผลประโยชน์ของคนซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องไปถึงประโยชน์ส่วนรวม โดยผ่านตัวแทนของฝ่ายคนที่อยู่ในรัฐสภา

3.3.3 มีการเคลื่อนไหวในเรื่องพรรคการเมืองและการเลือกตั้ง เมื่อได้มีการอนุญาตให้จัดตั้งพรรคการเมืองได้อีกในตอนเดือนตุลาคม 2517 ได้เกิดมีการตั้งพรรคกรรมกรขึ้น โดยอดีตผู้นำกรรมกรได้แก่ นายณรงค์ ตั้งเต็มทอง นายอภัย สุวิภาค นายวีระศักดิ์ เพชรสิงห์ นายเรียม อภัยวรรณ และพรรคพวกอีกประมาณ 20 คน ไปขอจดทะเบียนตั้งพรรคการเมือง ที่กระทรวงมหาดไทยเมื่อ 6 พฤศจิกายน 2517⁴⁶ นายวีระศักดิ์ เพชรสิงห์ ได้แถลงว่า พวกตนเคยทาบถาม นายเทิดภูมิ ใจดี ผู้นำกรรมกรที่มีบทบาทเด่นคนหนึ่งมาเป็นหัวหน้าพรรค แต่ก็ยังไม่ได้รับคำตอบ และกล่าวว่าพรรคกรรมกรมีสมาชิกประมาณ 50,000 คนแล้ว พรรคมีรายได้เก็บจากสมาชิกคนละ 10 บาท⁴⁷ อย่างไรก็ตาม ในเวลาต่อมาไม่ปรากฏว่า นายเทิดภูมิ ใจดี ไปยุ่งเกี่ยวกับพรรคกรรมกรแต่ประการใด และพรรคนี้ก็ได้มีบทบาทที่เห็นชัด อีกทั้งยังมีได้รับเลือกตั้งจากประชาชนในเดือนมกราคม 2518 ด้วย นอกจากนี้เป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่ากรรมกรบางส่วนได้พยายามเคลื่อนไหวทางการเมืองถึงขั้นก่อตั้งพรรคการเมืองขึ้น แต่ก็ไม่ได้มีบทบาทสำคัญในสายตาของพวกกรรมกร จึงไม่ปรากฏแน่ชัดว่ากรรมกรให้การสนับสนุนหรือเป็นสมาชิกแต่อย่างใด ถ้าจะวิเคราะห์กันในเรื่องที่น่าจะเป็นไปได้แล้ว ผู้เขียนเห็นว่า บรรดากรรมกรน่าจะสนับสนุนพรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทย เพราะในกลุ่มกรรมการพรรคอันได้แก่ นายไชแสง สุกใส นายนพพร สุวรรณพานิชย์ นายวิรัตน์ ศักดิ์จิระภาพงศ์

⁴⁵ ประชาธิปไตย, ฉบับวันที่ 23 สิงหาคม 2517.

⁴⁶ ประชาธิปไตย, ฉบับวันที่ 7 พฤศจิกายน 2517.

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

นายบุญเย็น วอทอง⁴⁸ ลวน-แต่เคยมีความใกล้ชิดกับบรรดาผู้นำกลุ่มกรรมกรและเคยมีบทบาทในการต่อสู้เรียกร้องรัฐธรรมนูญในสมัยปฏิวัติจอมพลถนอมมาแล้ว แต่เนื่องจากไม่มีหลักฐานแน่ชัดในคะแนนเสียงของพวกเขาตกลงคะแนนให้พรรคใดจึงไม่อาจยืนยันความคิดเห็นได้

ในส่วนที่เกี่ยวกับการเลือกตั้งนั้น เมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน 2517 นายประสิทธิ์ ไชโย ประธานสมาคมลูกจ้างหอผ้าสมุทรสาคร ได้แถลงต่อผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์ว่า ได้มีการประชุมตัวแทนกรรมกรประมาณ 10 จังหวัดจากทั่วประเทศ ที่สมาคมลูกจ้างโรงงานหอผ้าสมุทรปราการ อาทิเช่น ตัวแทนจากสระบุรี อุตรดิตถ์ ขอนแก่น นครราชสีมา ภูเก็ต และพังงา เป็นต้น การประชุมนอกจากจะพิจารณาความเหมาะสมของกฎหมายแรงงานและการหาทางคุ้มครองผลประโยชน์ลูกจ้างให้กว้างขวางแล้ว ยังได้มีการซักซ้อมความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิในการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรที่จะมีขึ้นในวันที่ 26 มกราคม 2518 โดยได้มีการแนะนำให้รู้จักเลือกผู้แทนที่ดี และดำเนินการส่งจดหมายเวียนถึงญาติพี่น้องของกรรมกรที่อยู่ต่างจังหวัด เพื่อแนะนำให้เลือกตั้งผู้แทนที่ดี เพื่อเป็นการสนับสนุนให้การเลือกตั้งเป็นไปอย่างสะอาดและได้ผู้แทนที่ดี⁴⁹ นับว่าเป็นความพยายามของบรรดาผู้นำกรรมกรที่ต้องการให้กรรมกรเลือกผู้แทนที่ดี โดยเฉพาะนายประสิทธิ์ ไชโย นั้นเคยแถลงไว้แล้วว่า ตนสนับสนุนพรรคการเมืองที่มีนโยบายและรณรงค์ต่อสู้เพื่อคนที่ใช้แรงงานจริง ๆ⁵⁰ แต่การรับนโยบายจากที่ประชุมใหญ่ไปปฏิบัติแค่ไหนเพียงไรนั้นไม่อาจทราบได้

⁴⁸ คณะกรรมการนิสิตคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พรรคการเมือง (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, 2517), หน้า 237.

⁴⁹ ประชาธิปไตย, ฉบับวันที่ 25 พฤศจิกายน 2517.

⁵⁰ ประชาธิปไตย, ฉบับวันที่ 17 พฤศจิกายน 2517.

3.4 นักศึกษาและผู้นำกรรมกรกับการต่อสู้เรียกร้องของกรรมกร

นักศึกษา และผู้นำกรรมกรได้พยายามสร้างความรู้สึกทางชนชั้น กรรมกรให้เกิดขึ้น พยายามชี้ให้เห็นถึงการกดขี่ขูดรีดแรงงานของบรรดานายทุน และ กล่าวหาว่านายทุนในประเทศร่วมมือกับนายทุนต่างชาติสร้างจักรวรรดินิยมทางเศรษฐกิจ ขึ้น การประท้วงและการนัดหยุดงานของลูกจ้างคนงานในแต่ละครั้ง โดยเฉพาะหลัง 14 ตุลาคม 2516 เป็นต้นมา นั้น จะต้องมีกรกล่าวโจมตีต่างชาติ ว่าเข้ามาแทรกแซงเศรษฐกิจและการเมืองของไทย เช่น โจมตีสหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น เป็นต้น รวมทั้งการกล่าวหาในทำนองว่ารัฐบาลรักษามลประโยชน์ หรือเข้าข้างนายทุนมากกว่าที่จะเห็นใจกรรมกรและคนยากจน เรื่องดังกล่าวนี้ พลเอก สายหยุด เกิดผล และ ดร.สมชัย รัถวิจิตร ได้ให้ข้อคิดเห็นว่า มีแนวทางไปตรงกับเป้าหมายของการโฆษณาของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท) จึงเป็นเรื่องที่น่าวิตกว่าแม้การประท้วงจะกระทำไปโดยบริสุทธิ์ใจ แต่หากการเรียกร้องกระทำไปโดยไม่สมเหตุสมผล และใช้วิธีการที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายจนเกิดการขัดแย้งและปะทะกันขึ้นระหว่างเจ้าหน้าที่ ผู้รักษากฎหมายกับลูกจ้างกรรมกรขึ้นแล้ว ก็จักกลายเป็นผลดีแก่ฝ่ายตรงข้ามที่จ้องรอโอกาสความวุ่นวายปั่นป่วนภายในอยู่แล้วที่จะเข้าแทรกแซง⁵¹ จะขอยกตัวอย่างการปลุกเร้าความสำคัญของกรรมกรจากหนังสือ "การต่อสู้ของกรรมกรไทย" ที่ศูนย์ประสานงานกรรมกรแห่งประเทศไทยจัดพิมพ์ อาทิ เช่น

"มวลคนงานไม่อาจแบ่งแยกกันได้ คนงานไม่ว่าที่ไหน ๆ ล้วนมีชะตากรรมเดียวกัน" และชักจูงให้ทำจัดการกดขี่ขูดรีด "คนงานไม่ว่าชาติไหน ๆ ล้วนถูกขูดรีดเหมือนกัน ถูกจองจำด้วยโซ่ตรวนแห่งการขูดรีดเช่นเดียวกัน และต่างปรารถนาที่จะพังทลายโซ่ตรวนแห่งการกดขี่ขูดรีดที่พันธนาการเราอยู่เพื่อสังคมที่ดีกว่า

51

พลเอก สายหยุด เกิดผล, ดร.สมชัย รัถวิจิตร, อนาคตของไทย, (กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานครการพิมพ์, 2518), หน้า 180.

เช่นเดียวกัน" และพูดถึงการต่อสู้ของพวกกรรมกรว่า ไม่สามารถจะแยกการต่อสู้ทางเศรษฐกิจออกจากการเมืองได้ เพราะการต่อสู้ทางการเมืองหมายถึง "การต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยของประชาชนภายในประเทศ และการต่อสู้เพื่อเอกราชของชาติ" ท้ายที่สุดมักจะพูดถึงการสร้างสรรคสังคมใหม่ที่เป็นธรรม เป็นสังคมของประชาชนที่ไม่มีการขูดรีดเอาเปรียบกัน 52

ผู้เขียนมีความเห็นว่า เนื่องจากปัจจุบันแนวความคิดทางด้านสังคมนิยมกำลังแพร่หลายอยู่ จึงได้มีปรากฏการณ์ต่าง ๆ ดังกล่าวเกิดขึ้น แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่า จะเป็นการนำประเทศไทยไปสู่การปกครองในระบบคอมมิวนิสต์แต่ประการใด เพียงแต่กลุ่มที่ศรัทธาในลัทธิสังคมนิยมนั้น ต้องการปฏิรูปสังคมให้เกิดความเป็นธรรมต่อประชาชนทั่วไปให้มากที่สุด ตามคำขวัญที่แพร่หลายเป็นที่รู้จักคือว่า "ประชาชนย่อมเป็นใหญ่ในแผ่นดิน" เพราะเห็นว่าระบบเสรีนิยมไม่อาจสร้างความผาสุกให้กับประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศได้ นอกเสียจากรัฐบาลที่ประชาชนเลือกตั้งเข้าไปนั้น จะใช้นโยบายสังคมนิยมในการบริหารประเทศ และพยายามไม่ผูกพันกับประเทศมหาอำนาจชาติหนึ่งชาติใด

อย่างไรก็ดี มิใช่ว่ากรรมกรในประเทศไทยจะนิยมหรือสนับสนุนระบบสังคมนิยมไปเสียทั้งหมดดังที่คิดกัน พวกที่นิยมวิธีการระบบสหภาพแรงงานแบบอังกฤษ อเมริกา ซึ่งถือว่าเป็นฝ่ายตรงข้ามนั้น ก็มีอยู่มากและมีความคิดเห็นไม่ลงรอยและคานกับการกระทำของพวกสนับสนุนสังคมนิยมอยู่บ่อย ๆ ในวิธีการแสดงออกเพื่อการประท้วงหรือเรียกร้องสิทธิ ซึ่งพวกนี้ไม่ต้องการให้ใช้วิธีการที่รุนแรงอันจะเป็นการสร้างภาพพจน์ที่ไม่ดีต่อประชาชน และการที่เป้าหมายและขอเรียกร้องต่าง ๆ ไปพ้องกับการโฆษณาของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยนั้น ผู้เขียนเห็นว่าเนื่องจากระบอบ

สังคมนิยมกับระบอบคอมมิวนิสต์นั้นมีส่วนคล้ายคลึงกัน ผิดกันที่วิธีการปกครองการจัดตั้งรัฐบาล แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่า กรรมกรส่วนใหญ่จะเป็นผู้นิยมคอมมิวนิสต์ตั้งที่มีคนพูดกัน กรรมกรโดยทั่วไปก็เหมือนกับประชาชนที่ต้องการความสงบภายในประเทศ ต้องการมีรัฐบาลที่สามารถปกครองให้ความสุขแก่ประชาชนทั่วประเทศได้ ดังนั้นคนรอบคอบที่รัฐบาลประชาธิปไตยสามารถให้ความสุข ความยุติธรรมแก่ประชาชนก็ไม่มี ความจำเป็นอันใดที่ประชาชนจะไปนิยมในระบบอื่น

สรุป

จากการศึกษา ผู้เขียนมีความเห็นว่า กรรมกรยังไม่อยู่ในฐานะความเป็นกลุ่มอิทธิพลที่เข้มแข็งพอ กรรมกรเริ่มต้นการรวมกลุ่ม และแสดงบทบาทในการรักษาและป้องกันผลประโยชน์ของตน ด้วยวิธีการตามแบบอย่างสหภาพแรงงานต่างประเทศ ใช้การนัดหยุดงานเป็นมาตรการเด็ดขาดจนเกือบจะเป็นเรื่องธรรมดา ทั้งนี้เพราะลูกจ้างรู้ว่าพวกตนไม่เข้มแข็งพอที่จะใช้การเจรจาต่อรองตามขั้นตอนของกฎหมาย ถ้าทำดังกล่าวก็น่าจะเท่ากับหาทางให้นายจ้างไล่ออกจากงานโดยเร็ว จึงใช้วิธีการขั้นสุดท้ายของต่างประเทศมาเป็นขั้นแรกเริ่มในประเทศไทย มีผลทำให้นายจ้างยอมเจรจาดูแล ครั้นระยะหลัง 14 ตุลาคม 2516 ที่สิทธิเสรีภาพในต่าง ๆ กำลังเป็นที่กล่าวขวัญอยู่ทั่วไป ลูกจ้างก็ยังคงใช้วิธีนี้คหยุดงานอย่างแพร่หลาย ซึ่งตามความเห็นของคนทั่วไป คือ คั้นตัวในเสรีภาพ และการกระทำอย่างกัน ฐานะของกลุ่มลูกจ้างเริ่มเด่นขึ้น เริ่มผนึกกำลังกันเป็นสหพันธ์แรงงาน โดยที่ไม่มีกฎหมายรับรอง มีการรวมกลุ่มสมาคมลูกจ้างต่าง ๆ เข้ามาช่วยเหลือกันและกัน ในสายตากันทั่วไปจะเห็นว่าลูกจ้างกลุ่มต่าง ๆ เริ่มมีเสียงดังขึ้นมา และเข้าร่วมในการประท้วงแทบทุกชนิด ผู้นำกรรมกรหลายคนเริ่มมีชื่อเสียงติดปากเป็นที่รู้จักของประชาชน ทำให้อาจคิดไปได้ว่ากลุ่มลูกจ้างกรรมกรไทยผลักดันตัวเองขึ้นมาเป็นกลุ่มผลประโยชน์ทางการเมืองแล้ว แต่ตามองให้ลึกซึ่งเราจะพบว่า เป็นบทบาทของ

กลุ่มผู้นำกรรมกรที่แสดงออกร่วมกับกลุ่มอื่น ๆ มากกว่า ลูกจ้างส่วนใหญ่ในนั้นยังคงมี
ชีวิตความเป็นอยู่ในแบบไทย ๆ คือ รักสงบ ไม่สนใจการเมือง สนใจการทำมา
หากินเลี้ยงปากท้องไปวันหนึ่ง ๆ และลูกจ้างกรรมกรของไทยยังมีความคาบเกี่ยว
ระหว่างการเป็นชาวนชนบทที่เป็นเกษตรกรรม และการเป็นแรงงานทางอุตสาหกรรม
หรือพาณิชยกรรมอยู่มาก ทั้งที่อาจารย์ ผาสุก พงษ์ไพจิตร แห่งคณะเศรษฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เคยสำรวจไว้ว่า คนงานส่วนใหญ่มีพื้นเพจากการเป็นชาวนา
ชาวน และเป็นประเภทคนงานชั่วคราว จึงยังไม่คุ้นเคยกับการรวมกลุ่มในรูปของ
สมาคม ซึ่งมีความยุ่งยากซับซ้อนในการบริหารงาน ทำให้ไม่ค่อยสนใจต่อการเป็น
สมาชิกสมาคมลูกจ้าง หรืออาจเป็นสมาชิก แต่ก็ไม่เข้าร่วมกิจกรรมอะไรนัก การรวม
พลังกรรมกรอย่างกว้างขวางเท่าที่เคยปรากฏอย่างเช่น วันที่ 8 - 14 มิถุนายน
2517 อาจเรียกได้ว่ารวมพลังกลุ่มอิทธิพลได้ถึงขนาดทำให้รัฐบาลยอมรับฟัง แต่การ
ยินยอมตามข้อเรียกร้องครั้งนั้น อาจวิเคราะห์ได้ว่า รัฐบาลทำไปเพราะเห็นแก่
ความสงบของบ้านเมืองในสถานการณ์ที่ไม่เป็นที่น่าไว้วางใจว่าจะมีการแทรกแซงจาก
ฝ่ายตรงข้าม อันจะเป็นภัยอันตรายต่อความมั่นคงภายในหรือไม่มากกว่า เนื่องจากมี
ฝูงชนไปชุมนุมกันที่ท้องสนามหลวงมากมาย ยากที่จะควบคุมได้ถ้าเกิดการจลาจลขึ้น
ในเมื่อได้มีการเปิดอภิปราย ปลุกระดมมวลชน เร่งเร้าความรู้สึกของผู้ไปร่วมชุมนุม
อยู่ตลอดเวลา และมีการส่งรถไปรับพรรคพวกตามโรงงานต่าง ๆ มาเสริมกำลังเพิ่ม
ขึ้น มีการบังคับผู้ที่เข้าร่วมชุมนุมไม่ให้กลับบ้าน⁵³ คนที่ไปร่วมชุมนุมนั้นอาจเรียก
ได้ว่า ไปเพราะการผูกปลุกใจโดยผู้นำกลุ่มจะเห็นจากการขัดกันในตอนแรก ที่กลุ่ม
สมาคมลูกจ้างไม่ยอมสนับสนุน เพราะถือว่าได้ไปเจรจากับฝ่ายนายจ้างเป็นที่รู้เรื่อง
แล้ว แต่ผู้นำกลุ่มคนงานกลับพาคนงานเดินขบวนจากสมุทรสาครเพื่อให้เห็นว่ามิได้ยอม
ยอมในอยู่ ซึ่งไม่สามารถพิสูจน์ได้ นอกจากมีการคาดคะเนกันว่าเป็นแผนของ

53 เรื่องเดียวกัน, หน้า 188.

นายจ้างใช้ลูกจ้างเป็นเครื่องมือมีรัฐบาลให้ลดภาษีวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิต โดยอ้างว่าขาดทุน เพราะต้นทุนการผลิตสูงคนต้องปลดคนงานออก การแสดงบทบาทของกลุ่มลูกจ้างครั้งนั้นเข้าลักษณะกลุ่มมวลชนที่ใช้วิธีการรุนแรง ซึ่งไม่ค่อยเป็นผลดีนัก แต่เนื่องจากกรรมกรไม่สามารถดำเนินการผลักดันนโยบายของรัฐเกี่ยวกับการแรงงานของประเทศทางรัฐสภา หรือรัฐบาลโดยวิธีอื่น เช่น ผ่านทางพรรคการเมือง หรือองค์การกรรมกรระดับชาติได้ เนื่องจากยังไม่มีความสามารถสูงถึงขนาด จึงต้องใช้วิธีการแบบที่กล่าวแล้ว ซึ่งประสบผลสำเร็จตามที่ต้องการ

แต่อย่างไรก็ตามในสายตาของนายทุนเจ้าของโรงงานแล้ว กลุ่มกรรมกรก็ยังคงไม่มีความหมายอะไรนัก นายจ้างยังสามารถใช้วิธีการหลักเลียดกฎหมายต่าง ๆ นานา ซึ่งลูกจ้างก็คงเป็นฝ่ายเสียเปรียบอยู่วันยังค่ำ เพราะการขาดระบบสหภาพแรงงานที่เข้มแข็งประการหนึ่งและการที่ประเทศมีแรงงานเหลือเพื่อจนนายจ้างไม่ต้องง้อคนงาน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพวกไร้ฝีมือ เว้นแต่กลุ่มลูกจ้างกลุ่มหนึ่งที่มีอิทธิพลอย่างสูงในการต่อรองกับนายจ้าง คือ กลุ่มพวกช่างฝีมือซึ่งเป็นแรงงานที่ประเทศไทยค่อนข้างจะขาดแคลน นอกจากพวกนี้แล้วก็มีกลุ่มลูกจ้างรัฐวิสาหกิจที่มีอิทธิพลสามารถบีบบังคับรัฐบาลให้ยอมตามความประสงค์ของพวกตนได้

การก้าวเข้ามายุ่งกับการเมืองของกลุ่มลูกจ้างกรรมกร ยังไม่มีฐานรองรับทางค่านิยมธุรกิจและสังคมที่แน่นอนเพียงพอ จึงอาจกลายเป็นเครื่องมือทางการเมืองของนักการเมืองฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้โดยง่าย เหมือนดังที่เคยเป็นมาในอดีต โดยเฉพาะหลัง 14 ตุลาคม 2516 เป็นต้นมา มีผู้เสนอความเห็นว่าการต่อสู้ทางชนชั้นระหว่างผู้ถูกกดขี่กับผู้กดขี่ หรือระหว่างชนชั้นผู้ใช้แรงงาน กับชนชั้นนายทุนได้ปรากฏเด่นชัดขึ้นมาเรื่อย ๆ ไม่ว่าจะเป็นการต่อสู้ในประเด็นเศรษฐกิจ หรือประเด็นการเมือง และสรุปว่า ความขัดแย้งทางชนชั้นจะขยายตัวออกเพิ่มความรุนแรงมากขึ้น

โดยไม่มีทางอ้อมชอมกัน แสดงว่าไทยกำลังจะเข้าสู่ "ยุคแห่งการปฏิวัติสังคม" 54
 ความเห็นดังกล่าวผู้เขียนยังไม่ค่อยเห็นด้วยนักเพราะชนชั้นกรรมกรมีใช้คนส่วนใหญ่ของ
 สังคมไทย ถ้าจำกัดเฉพาะคนงานอุตสาหกรรมแล้วยังจำนวนน้อยมาก เมื่อเทียบกับ
 ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ นอกจากนั้นความรู้สึกทางชนชั้นของลูกจ้างยังมีน้อย
 มาก เพราะประเทศไทยยังมีใช้ประเทศอุตสาหกรรมซึ่งมีการแบ่งชนชั้นอย่างเห็นชัด
 คนงานไทยจะรวมตัวกันเมื่อมีเหตุการณ์พิเศษที่ปลุกอารมณ์ต่อสู้ให้เกิดขึ้น 55

บทบาททางการเมืองที่แสดงออกมามีส่วนใหญ่มากแล้ว เกิดจากผู้นำกรรมกรเป็น
 คนกำหนด และเรียกร้องให้เกิดขึ้นมากกว่าที่กรรมกรต้องการให้เป็นไป การที่สมา
 คมกรรมกรหรือสหภาพแรงงานในประเทศไทยจะไปรอดหรือไม่จึงอยู่ในมือของกลุ่มผู้
 นำเหล่านี้ ผลสำเร็จในกรณีเรียกร้องต่าง ๆ ก็อาศัยแบบอย่างที่ได้เห็นมาจากศูนย์
 กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ที่ปลุกระดมมวลชนจนสามารถเปลี่ยนแปลงรัฐบาล
 ปฏิวัติทหาร มาเป็นรัฐบาลพลเรือนได้ ถ้าขาดตัวอย่างในกรณีของศูนย์กลางนิสิตนัก
 ศึกษา และขาดความสนับสนุน ความร่วมมือโดยใกล้ชิดในการเคลื่อนไหวทางการเมือง
 เนื่องจากบรรดากลุ่มนิสิตนักศึกษาฝ่ายก้าวหน้าที่สนับสนุนลัทธิสังคมนิยมแล้ว ก็ยังเป็น
 ที่น่าสงสัยว่ากลุ่มกรรมกรจะสามารถผลักดันตนเองขึ้นมาอยู่ในความสนใจของสาธารณ
 โถยอย่างทุกวันนี้หรือไม่

54 สุภาพ พัส่อง, "สภาพของชนชั้นกรรมกรอาชีพไทยในปัจจุบัน", ใน พิธิต
 จงสถิตย์วัฒนา (บรรณาธิการ), ขบวนการกรรมกรในประเทศไทย, โครงการหนังสือ
 เล่มอันดับ 7, กองบรรณาธิการ สังคมศาสตร์ปริทัศน์, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิมพ์เนต,
 2518), หน้า 180.

55 สุภชัย มนต์ไพบูลย์, เรื่องเดิม, หน้า 119.